

KINDEREN VOOR ELKAAR

Open leermateriaal burgerschap

Colofon december 2025

Auteurs	Ontwerpen in de klas	Els Kok Joke Visschedijk
Projectleiding	DoeDagen	Ingeborg de Wolff
Illustraties & vormgeving	Pool West	Kassandra Mol
Inspirator les 4	Ontwerpen in de klas	Joke Visschedijk
Ontwikkelgroep	Jan Prinschool Rotterdam Prins Mauritschool Rijswijk J F. Kennedy school Den Haag Basisschool Kronenburgh De Haagse Scholen Stichting Techniekmenu Yvo Kühling training & advies TU Delft Industrieel Ontwerpen	Art Post Gerda Korevaar (directeur) Kirsja Oudshoorn (directeur) Anneke Peters (directeur) Annemiek van Schie (leerkracht) Annemarie van Es (specialist STEAM) Harrie Ozinga Yvo Kühling Iza Muradin
Pilot	Basisschool Kronenburgh Rijswijk KC Trampoline Leidschendam	Joke Visschedijk, Marin Beinema Joël Plas, Annekari Okkerse

Over de auteurs

- **Ingeborg de Wolff** heeft vanuit de kunstwereld als zij-instromer voor het onderwijs gekozen. Eerst als leerkracht, later als directeur. Ze heeft onder meer www.doedagen.nl ontwikkeld, waarbij verrijking, verdieping en talentontwikkeling voorop staan. Nu wil ze meer collega's en kinderen laten profiteren van deze werkwijze.
- **Els Kok** heeft zich vanuit de opleiding Industrieel Ontwerpen TU Delft gespecialiseerd in het ontwikkelen van educatieve leermaterialen. Ze is mede-oprichter van Ontwerpbureau Meeple en heeft Ontwerpen in de klas (www.ontwerpenindeklas.nl) ontwikkeld, waar open leermaterialen worden gedeeld vanuit de didactiek van ontwerpend leren. Bekijk [Instagram](#), [Facebook](#) of [LinkedIn](#) voor informatie en inspiratie.

Vanuit onze passie voor het onderwijs en vanuit onze verschillende achtergronden willen we een bijdrage leveren om kinderen zich op hun eigen niveau actief en creatief te laten ontwikkelen.

Subsidie Impuls Open Leermateriaal

Dit open leermateriaal is ontwikkeld met subsidie van de Impuls Open Leermateriaal. Doelstelling van het subsidieprogramma is de kwaliteit van het functionerend onderwijs verhogen door te investeren in kwalitatief goed open (digitaal) leermateriaal, aanvullend op commercieel materiaal. Bekijk voor meer informatie www.openleermateriaal.nl.

Licentie CC BY-SA 4.0

De licentie CC BY-SA 4.0 houdt in dat je dit leermateriaal en de werkbladen mag downloaden, gebruiken, aanpassen naar eigen behoefte en aangepast mag delen. Je moet daarbij duidelijk aangeven dat de aangepaste versie is gebaseerd op: "*Kinderen voor elkaar. Open leermateriaal burgerschap. Ontwikkeld door www.ontwerpenindeklas.nl en Ingeborg de Wolff*" en de licentie CC-BY-SA 4.0 gebruiken.

Inhoudsopgave

Colofon december 2025	1
Inhoudsopgave	2
Kinderen voor elkaar	3
Open leer materiaal burgerschap	3
Aanleiding	3
Lessenserie	4
Algemene doelen en vaardigheden	6
Materiaallijst	6
Geraadpleegde bronnen en literatuur	7
LES 1 Onze regels	8
Lesbeschrijving	8
LES 2 Dit ben ik	14
Lesbeschrijving	14
LES 3 Goed zoals je bent	19
Lesbeschrijving	19
LES 4 Zie de ander	24
Lesbeschrijving	24
LES 5 Dingen voor iedereen	29
Lesbeschrijving	29
LES 6 Eerlijk voor iedereen	38
Lesbeschrijving	38

Kinderen voor elkaar

Open leer materiaal burgerschap

Aanleiding

De aanleiding voor het ontwikkelen van deze lessenserie rond burgerschap is de vraag om lesmateriaal vanuit ons werkveld: de scholen die bij Pool West zijn aangesloten. Pool West is een invalpool voor en door het basisonderwijs. Samen met Ontwerpen in de klas, Ingeborg de Wolff (ervaringsdeskundige vanuit rol directeur en leerkracht) en met ondersteuning vanuit de subsidie Impuls Open Leer materiaal heeft Pool West de handen ineengeslagen om vorm en inhoud te geven aan de vraag vanuit het werkveld.

Open leer materiaal

Open leer materiaal is hoogwaardig lesmateriaal dat gratis en aanpasbaar is. De kracht van open leermiddelen ligt in hun open licentie, waardoor iedereen ze kan downloaden, gebruiken en aanpassen naar eigen behoefte. Dit maakt het onderwijs inclusiever en beter passend voor elke individuele leerling en groep. Bekijk www.openleermateriaal.nl voor meer informatie.

Omgaan met open leer materiaal

Ontwerpbureau Meeple ontwikkelt en deelt sinds jaren via www.ontwerpenindeklas.nl open leer materiaal. Dit lesmateriaal is voorzien van de licentie: CC-BY-NC-ND. Dit betekent dat je de lessen mag downloaden, gebruiken en aanpassen naar eigen behoefte, zo lang je zorgt voor een goede bronvermelding en het materiaal niet commercieel gebruikt (bijvoorbeeld door het te verkopen). Alleen mag je dit lesmateriaal **niet** delen met anderen als je het hebt aangepast. Bekijk www.creativecommons.org/ccllicenses voor meer informatie.

Voor het open leer materiaal burgerschap dat je nu voor je hebt, maken we gebruik van de licentie: CC-BY-SA 4.0. Dit betekent dat je zowel de lessen als de werkbladen voor de leerlingen mag downloaden, gebruiken, aanpassen naar eigen behoefte en **wel** aangepast mag delen. Daarbij moet je duidelijk aangeven dat de aangepaste versie gebaseerd is op: "Kinderen voor elkaar. Open leer materiaal burgerschap ontwikkeld door www.ontwerpenindeklas.nl" en de licentie CC-BY-SA 4.0 gebruiken.

Deze lessenserie burgerschap is ontwikkeld volgens de didactiek van ontwerpnd leren. We vragen je om in het geval van structurele aanpassingen te controleren of het materiaal nog voldoet aan de didactiek van ontwerpnd leren. Neem contact op met els@ontwerpenindeklas.nl.

ONDERSTEUNENDE SLIDES BESCHIKBAAR Als extra service hebben we speciaal voor op het digibord ondersteunende slides ontwikkeld, die we ook beschikbaar stellen naast het open leer materiaal. Deze slides delen we met een copyright licentie, wat betekent dat gedownload en gebruikt mogen worden, maar **niet** aangepast (gedeeld).

Didactiek ontwerpnd leren

Bij ontwerpnd leren gaan de leerlingen op een laagdrempelige, creatieve manier volop aan de slag met de kerndoelen binnen een vakgebied (denk aan rekenen, wereldoriëntatie, sociaal-emotionele ontwikkeling). Ontwerpen stimuleert de creativiteit en het probleemoplossend denken. Verzinnen, maken, proberen en ontdekken. Dit maakt van kinderen creatieve denkers en probleemoplossers, die buiten de gebaande paden

kunnen én durven denken. Centraal bij de didactiek van ontwerpend leren staat het ontwikkelen van deze manier van denken. De leerlingen richten zich niet op problemen, maar op oplossingen en actie. Handig nu én voor later om problemen op te lossen en uitdagingen aan te gaan in een snel veranderende wereld.

Het resultaat van een ontwerpactiviteit is vaak een schets of een model, waarvan je - puur als je naar het resultaat kijkt - zou kunnen vinden dat het beter kan. Luister je echter naar de verhalen áchter het ontwerp, dan ontdek je de meest innovatieve ideeën van leerlingen. Belangrijk dus: het gaat bij ontwerpen om het proces. De focus ligt op (ontwerp- en executieve) vaardigheden en minder op resultaat.

Ontwikkelgroep

Om een goede aansluiting met de vraag vanuit het werkveld te verzekeren, is een ontwikkelgroep opgezet. Samen met directeuren en leerkrachten van verschillende basisscholen, experts van onder meer Stichting Leerplan Ontwikkeling en studenten van TU Delft Industrieel Ontwerpen zijn we in gezamenlijkheid tot de lessenserie democratisch burgerschap gekomen.

Lessenserie

De lessenserie **Kinderen voor elkaar** is ontwikkeld voor de groepen 5 en 6 van de basisschool. In zes lessen van minimaal negentig minuten gaan de leerlingen aan de slag met burgerschap. De lessen zijn gekaderd en de inhoud is stap voor stap beschreven, waardoor je handvatten hebt en gelijk aan de slag kunt. De werkvormen zijn creatief waardoor álle leerlingen kunnen participeren.

LESSENSERIE

- **LES 1 Onze regels** Een ontwerples over regels en afspraken. De leerlingen ontdekken dat overall regels en afspraken zijn, wat het verschil is en waarom ze nodig zijn. Ze kiezen een regel uit, maken een poëzieposter hierover en presenteren deze.
- **LES 2 Dit ben ik** Een ontwerples over diversiteit. De leerlingen ontdekken hoe ze Hetzelfde zijn en hoe ze anders zijn dan anderen. Ze ontwerpen iets om op een leuke manier te laten zien wie ze zelf zijn.
- **LES 3 Goed zoals je bent** Een ontwerples over zelfbeeld. De leerlingen ontdekken dat je goed bent zoals je bent en dat je kunt groeien in je sterke en minder sterke kanten.
- **LES 4 Zie de ander** Een ontwerples over in hokjes denken, over stereotypen en vooroordelen. De leerlingen ontdekken dat iedereen in hokjes denkt. De leerlingen ontwerpen iets om zichzelf eraan te herinneren dat ze niet gelijk in hokjes denken en oordelen.
- **LES 5 Dingen voor iedereen** Een ontwerples over inclusie. De leerlingen ontdekken dat er geen jongens- en meidendingen zijn, maar dingen die bij je passen. De leerlingen doen hierover een onderzoek en zetten de resultaten om in een tekening zodat ze makkelijker te begrijpen zijn.
- **LES 6 Eerlijk voor iedereen** Een ontwerples over kansgelijkheid. De leerlingen ontdekken hoe je eerlijke kansen krijgt. Ze praten over oneerlijke situaties en bedenken hier oplossingen voor. Ze tekenen en maken hun favoriete oplossing.

Flexibiliteit inzet lessen

De lessenserie bestaat uit zes lessen. In iedere les komen een aantal vaste elementen terug: **inleiding, dit gaan we doen, doel van de les, ontdekken, ontwerpvaardigheid, maken, presenteren en evaluatie.**

De lessen kunnen in een vaste volgorde van les 1-6 of als losse lessen worden ingezet, op basis van wat er speelt in je groep:

1. Onze regels	-	democratische betrokkenheid
2. Dit ben ik	-	diversiteit
3. Goed zoals je bent	-	zelfbeeld
4. Zie de ander	-	vooroordelen
5. Dingen voor iedereen	-	inclusie
6. Eerlijk voor iedereen	-	kansengelijkheid

Binnen de lessen komen verschillende ontwerpvaardigheden en actieve werkvormen aan bod. Voor elke les zijn werkbladen ontwikkeld en beschikbaar. De tijdsindicatie per les is minimaal negentig minuten. Pas dit naar eigen inzicht aan. In de lessen kunnen niet alle onderwerpen diepgaand worden behandeld. Als je merkt dat leerlingen op bepaalde punten meer of minder nodig hebben, kun je dat aanpassen. Voel de flow van de lessen aan, betrek de leerlingen actief en gebruik de school als oefenplaats.

Waardevolle pilot

De lessenserie is op twee basisscholen getest en waardevolle feedback is verwerkt in het eindresultaat. Kijk naar de haalbaarheid van de doelen in combinatie met de groep waar je de lessen aan gaat geven. We adviseren om bij aanvang van de lessenserie goed te kijken naar de beginsituatie; wat speelt er in de desbetreffende groep, welke onderwerpen liggen gevoelig en welke werkvormen kunnen lastig zijn voor de groep. Manage de verwachtingen en benoem wat je wel en juist niet gaat behandelen in de lessen en waarom. Betrek ook school (het team) en ouders bij het project.

Algemene doelen en vaardigheden

- Kerndoelen primair onderwijs: 1, 2 3, 4, 5, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 30, 35, 36. Meer informatie: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/>
- Ontwerpvaardigheden: De leerlingen ontwikkelen hun ontwerpvaardigheden. Bekijk voor meer informatie www.ontwerpenindeklas.nl/ontwerpvaardigheden.

- Didactiek ontwerpend leren: De leerlingen doen gedurende de lessenserie ervaring op met verschillende werkvormen en de stappen van ontwerpend leren.

Materiaallijst

LES 1 Onze regels	werkbladen les 1, stiften, gekleurd A3 papier
LES 2 Dit ben ik	werkbladen les 2, bingokaarten, spiegel, knutselmaterialen: papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort
LES 3 Goed zoals je bent	werkbladen les 3, stiften, HELP-kaarten
LES 4 Zie de ander	werkbladen les 4, stiften, knutselmaterialen: papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort
LES 5 Dingen voor iedereen	werkbladen les 5, kladpapier, pen, stiften
LES 6 Eerlijk voor iedereen	werkblad les 6, kladpapier, pen, stiften, knutselmaterialen: papieren bekers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Geraadpleegde bronnen en literatuur

- SLO - www.slo.nl/vakportalen/vakportaal-burgerschap
- Schooltv - www.schooltv.nl (zoektermen onder meer: inclusie, diversiteit, zelfbeeld)
- Ontwerpen in de klas - www.ontwerpenindeklas.nl
- Curriculum.nu - www.curriculum.nu
- Enquête burgerschap Pool West - www.poolwest.nl
- 2021 SLO. Handreiking burgerschap funderend onderwijs. Doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap.
- 2021 SLO. Bouwstenen burgerschap. Zeven bouwstenen voor de handreiking burgerschap funderend onderwijs.
- 2021 SLO. Inhoudskaarten burgerschap.
- Gesprekken met leden van de ontwikkelgroep, met het werkveld en met experts op het gebied van burgerschap.

LES 1 Onze regels

Doelen

- De leerlingen ontdekken waarom regels en afspraken nodig zijn en wat het verschil ertussen is.
- De leerlingen bedenken hoe ze fijn met elkaar om kunnen gaan in de klas. Hier maken ze regels van.
- De leerlingen ontwerpen en maken een poëzieposter (een poster met een gedicht en een tekening) over één regel.

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-3	05 minuten
• Ontdek	slide 4-8	15 minuten
• Verzin en kies	slide 9-10	15 minuten
• Maak	slide 11-13	30 minuten
• Presenteer	slide 14	20 minuten
• Evaluatie	slide 15	05 minuten

Materiaal

- werkbladen les 1
- stiften
- gekleurd A3 papier voor poëzieposters

Voorbereiding

- Maak vooraf viertallen (die in de loop van de les uiteengaan in tweetallen).
- Leg voor elke leerling één werkblad en een stift klaar.
- Leg (gekleurd) A3 papier klaar voor de poëzieposters.

Lesbeschrijving

Inleiding (slide 2-3)

Een ontwerples over **democratische betrokkenheid**, over **regels en afspraken**. De leerlingen ontdekken dat we overal gebruikmaken van regels en afspraken. Ze gaan met elkaar in gesprek over wat het verschil is tussen regels en afspraken en waarom ze nodig zijn. De leerlingen bedenken hoe ze op een fijne (respectvolle) manier met elkaar kunnen omgaan in de klas. Ze maken afspraken met elkaar over welke regels nodig zijn om fijn met elkaar om te gaan. Ze **kieszen een regel** uit en **maken bij de regel een poëzieposter**. Ze presenteren de poëzieposter en beelden uit hoe de regel wel en hoe niet werkt.

Vertel bij slide 2 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

1. **Ontdek.** De leerlingen ontdekken het nut van regels en afspraken, wanneer je ze gebruikt en het verschil ertussen.
2. **Verzin.** Ze verzinnen regels hoe je fijn met elkaar kunt omgaan in de klas.
3. **Maak.** De leerlingen kiezen een regel uit en maken in tweetallen een poëzieposter.
4. **Presenteer.** De tweetallen presenteren hun poster. De andere leerlingen proberen de regel te raden.

Benoem de lesdoelen op slide 3:

1. De leerlingen ontdekken waarom regels en afspraken nodig zijn en wat het verschil is tussen regels en afspraken.
2. De leerlingen bedenken hoe ze fijn met elkaar om kunnen gaan in de klas. Hier maken ze regels van.

KINDEREN VOOR ELKAAR

3. De leerlingen ontwerpen en maken een poëzieposter (een poster met een gedicht en een tekening) over één regel.

Ontdek (slide 4-8)

Start de les op slide 4 met een spel. Een spel, waarvan de leerlingen denken dat ze regels kennen. Om vervolgens te ontdekken dat ze de regels helemaal niet kennen.

GEHEIME INFORMATIE vóóraf voor jou als leerkracht: het is de bedoeling dat de leerlingen de regel raden. De regel in dit spel is: *alles met beginletter b mag mee*.

Leg uit dat jullie het spel gaan spelen 'Ik ga op vakantie en ik neem mee ...'

- Zeg: *Dat spel kennen jullie wel, toch?!*
- Start het spel:
- Zeg: *Ik ga op vakantie en ik neem mee ... een bal*
- Geef de beurt aan een eerste leerling. Waarschijnlijk zegt de leerling iets als: *Ik ga op vakantie en ik neem mee ... een bal en een handdoek*
- Zeg: *Jammer, een handdoek mag niet mee*. Dit zorgt vast voor verwarring. Dat is de bedoeling. LET OP Alleen als de leerling iets noemt wat begint met de beginletter b, zeg je dat dit wél mee mag.
- Dan is de volgende leerling aan de beurt. Waarschijnlijk zegt de leerling iets als: *Ik ga op vakantie en ik neem mee ... een bal en een zonnebril*
- Zeg: *Bij dit spel hoef je alléén te zeggen wat je mee wil nemen. Dus je zegt: "Ik ga op vakantie en ik neem mee een zonnebril". Maar helaas, een zonnebril mag niet mee*. LET OP Alleen als de leerling iets noemt wat begint met de beginletter b, zeg je dat dit wél mee mag.
- Zo is telkens de volgende leerling aan de beurt. TIP Maak grapjes over wat niet mee mag, bijvoorbeeld: *Jammer, een koffer mag niet mee. Toch onhandig als je jouw spullen wil meenemen*.
- Spelenderwijs komen alle leerlingen er vanzelf achter wat mee mag op vakantie. Speel net zolang tot alle leerlingen de regel weten en dingen benoemen die mee mogen. Help de laatste leerlingen eventueel door de beginletter b met meer nadruk uit te spreken. De regel is: alles met de beginletter b mag mee.

Bespreek het spel op slide 5 na. Gespreksvragen:

- *Je dacht dat je het spel kende en toen ging het toch anders. Geef beurten. Hoe voelde dat? Wat dacht je?*
- *Wat heb je nodig om dit spel goed te kunnen spelen. Geef beurten. Je hebt de regels van een spel nodig om het goed te kunnen spelen.*
- *Kun je uitleggen wat regels zijn? Geef beurten.*

Rond af en benadruk dat je regels overal tegenkomt. TIP Speel het spel nog eens met een andere regel. Denk aan: alles met een drieletterwoord mag mee, alles wat groen is mag mee, alles wat op het schoolplein staat mag mee, enzovoort.

Maak op slide 6 viertallen. Laat de leerlingen met elkaar in **gesprek** gaan over de volgende vier vragen:

- Wat zijn regels?
- Waar hebben we regels nodig?
- Waarom hebben we regels nodig?
- Wat is het verschil tussen een regel en een afspraak?

Leg de gesprekken na een paar minuten stil. Stel de vragen en vraag de leerlingen om met de besproken antwoorden te komen. Vul de leerlingen eventueel aan met de volgende informatie:

- *Een regel is iets wat moet. De bedenker van een regel verwacht dat anderen de regel nakomen.*
- *Regels zijn bijvoorbeeld nodig: in de klas, op school, thuis, in het verkeer, als je een spel speelt, als je sport, bij religies, enzovoort.*
- *Regels zijn nodig zodat we geen chaos krijgen en we op een fijne (respectvolle) manier met elkaar omgaan.*
- *Een regel is iets wat moet. Het is van bovenaf opgelegd. Volg je de regel niet, dan heeft dat een gevolg. In het verkeer krijg je een boete als je je niet aan de regels houdt. Een afspraak maak je samen, zodat je op een fijne manier met elkaar om kunt gaan.*

Vat bij slide 7 samen dat voor veel verschillende dingen regels nodig zijn. In de klas, op school, thuis, in het verkeer, als je een spel speelt, als je sport, bij religies, enzovoort.

Deze regels zijn niet in alle landen hetzelfde. **Wat de één heel normaal vindt, vindt de ander raar.** In Nederland is het bijvoorbeeld onbeleefd om boeren te laten als we eten; dat is niet netjes. In China is boeren juist wel beleefd; je geeft een compliment aan de chef en zegt ermee: 'lekker zeg!'

Ook op school zijn de regels niet in alle landen hetzelfde. In Nederland gaan kinderen bijvoorbeeld op de leeftijd van 4 jaar naar de basisschool. In China hoeven ze pas met 6 jaar naar de basisschool. In België moeten ze al met 2,5 jaar naar de basisschool.

Herhaal bij slide 8 het verschil tussen een regel en een afspraak:

- Een regel moet je opvolgen
- Een afspraak maak je samen

Ga in gesprek met de leerlingen over **school- en klassenregels**. Stel vragen en geef beurten:

- *Wie maken eigenlijk de schoolregels? Die worden meestal door de directie met de leerkrachten gemaakt.*
- *Wie maken de klassenregels? Die worden vaak door de leerkrachten samen met de leerlingen (aan het begin van het schooljaar) gemaakt. Over klassenregels kun je dus samen afspraken maken.*
- *Wat vind je een goede school- of klassenregel? En wat een stomme?*

Vertel dat de leerlingen in deze les **afspraken gaan maken over de klassenregels**.

Verzin (slide 9)

Zorg dat alle leerlingen bij slide 9 een werkblad en een stift krijgen. Vertel dat de leerlingen in viertallen **zoveel mogelijk regels gaan verzinnen over hoe je fijn met elkaar om kunt gaan in de klas**.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Dit doen ze op het **werkblad bij cijfer 1** als volgt:

- Laat de leerlingen een regel opschrijven.
- Daarna geven ze het werkblad met de klok mee door aan de volgende
- Op het nieuwe werkblad schrijven ze een nieuwe regel
- Laat ze minimaal doorgaan totdat het eigen werkblad weer voor hun ligt. Liefst maken ze twee rondes vol!

Geef de leerlingen ongeveer 5 minuten de tijd om de regels te verzinnen. Voel de flow aan. Loop rond. Indien nodig geef voorbeelden:

- *Ik praat aardig en rustig*
- *Iedereen hoort erbij*
- *We luisteren naar elkaar*
- *We helpen elkaar*
- *We mogen fouten maken*
- *We houden rekening met elkaar*
- *We lachten MET elkaar*
- *We komen voor elkaar op*

Kies (slide 10)

Vertel bij slide 10 dat de leerlingen **samen met hun viertal twee klassenregels gaan kiezen** die ze belangrijk vinden. Leg de opdracht uit:

- De leerlingen bekijken het werkblad. Ze kleuren twee cirkels bij de twee regels die zij belangrijk vinden
- Op dezelfde manier geven de leerlingen op elk van de vier werkbladen aan welke twee regels zij belangrijk vinden.
- De leerlingen tellen het aantal cirkels bij de regels op alle vier de werkbladen. Ze bekijken welke twee regels in totaal de meeste cirkels hebben.

1 Hoe kun je fijn met elkaar omgaan in de klas?	
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○
_____	○○○○○

TIP Check klassikaal of de regels elkaar aanvullen of overlappen. Praat hierover en pas eventueel keuzes aan.

Maak (slide 11-13)

Verdeel de viertallen bij slide 11 in **twee tweetallen**. Elk tweetal kiest één regel (van de twee gekozen regels) om **een poëzieposter** van te maken. Dat zijn posters met een gedicht en een tekening. Een ander woord voor gedicht is poëzie. Zoek op internet poëzieposter van PLINT. Zoek voorbeelden waarbij de tekeningen passen bij de gedichten. Lees de gedichten voor en bekijk de tekening.

Vat op slide 12 het volgende samen: een poëzieposter bestaat dus uit een gedicht en een tekening. Het gedicht én de tekening passen bij de gekozen regel. Het gedicht dat de leerlingen gaan maken is een **elfje**. Lees het volgende elfje slide voor:

1 woord Stop
2 woorden Hou op
3 woorden Ik ontplof nu
4 woorden Er kan niet meer
1 woord bij

Totaal 11 woorden

Leg uit dat de tweetallen **taken gaan verdelen**:

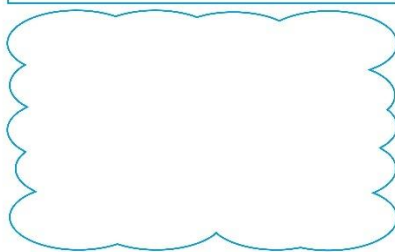
- één van het tweetal schrijft het gedicht (elfje)
- één van het tweetal maakt de tekening

LET OP het gedicht én de tekening moeten over de regel gaan

De tweetallen maken eerst **een kladversie op het werkblad** bij cijfer 2A en 2B.

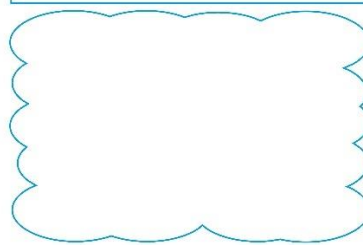
- Je werkt bij **2A** als jij het **gedicht (elfje)** over de regel gaat bedenken.
- Je werkt bij **2B** als jij de **tekening** over de regel gaat bedenken
- Natuurlijk mogen de leerlingen samen overleggen!
- Bij elke leerling blijft dus één gedeelte leeg: 2A of 2B.

2A Versie een elfje (gedicht) over de regel. Elfje: 1 woord - 2 woorden - 3 woorden - 4 woorden - 1 woord

2A

2B Versie een tekening over de regel die bij het elfje past. Maak subtiel.

2B

Als de leerlingen allebei tevreden zijn, maken ze de **poëzieposter** op een (gekleurd) A3 vel.

TIP Geef na een kleine tien minuten een sein, zodat alle tweetallen nog voldoende tijd hebben voor de poëzieposter.

TIP Handig samenwerken aan een poëzieposter? Werk allebei op een apart blad en plak deze vervolgens op het A3-vel. Print het gedicht in bijzondere letters.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Presenteer (slide 14)

Laat de tweetallen bij slide 14 om de beurt hun **regel presenteren**. Vertel dat:

- één leerling houdt de poster vast
- de ander leest het gedicht (elfje) voor

De leerlingen in de klas mogen de **regel raden** waar de poëzieposter over gaat. De leerlingen krijgen maximaal 3 pogingen om de regel te raden. Geef beurten.

Vraag de leerlingen in de klas om **tips en tops** te geven. Laat een ander tweetal deze tips en tops noteren op de **werkbladen van het tweetal bij het cijfer 4**.

Evalueer (slide 15)

Herhaal tot slot de doelen en stel vragen:

- Ik ontdek het verschil tussen regels en afspraken. *Vertel eens. Geef beurten. Vul de antwoorden eventueel aan: regels moeten en afspraken maak je samen.*
- Ik bedenk hoe we fijn met elkaar kunnen omgaan. *Hoe ging het bedenken? Wat ging goed en waar liep je tegen aan? Geef beurten.*
- Ik ontwerp en maak een poëzieposter. *Hoe was het om tekenen en schrijven te combineren? Geef beurten.*

Extra

- Speel het spel uit begin van de les. Laat de leerlingen zelf regels bedenken en spelleider zijn.
- Bekijk deze video over regels: <https://schooltv.nl/video-item/waarom-mogen-kinderen-minder-dan-volwassenen-regels-voor-elke-leeftijd>
- Bekijk deze video over voor- en nadelen van regels: <https://schooltv.nl/video-item/dus-ik-ben-jr-dus-ik-ben-wel-niet-de-baas-over-mijn-eigen-leven> (16.36 min)

LES 2 Dit ben ik

Doelen

Benoem de belangrijkste doelen van deze les:

- De leerlingen ontdekken wat diversiteit betekent. Benadruk dat de uitleg hierover nog komt.
- De leerlingen ontwerpen iets dat laat zien wie ze zijn.
- De leerlingen interviewen elkaar over hun ontwerp.

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-4	05 minuten
• Ontdek	slide 5-16	20 minuten
• Leef je in	slide 17-18	15 minuten
• Ontwerp	slide 19-20	35 minuten
• Interview	slide 21-24	10 minuten
• Evaluatie	slide 25-26	05 minuten

Materiaal

- spiegel
- werkbladen les 2
- bingokaarten
- knutselmateriaal: papieren bekertjes, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Vorbereiding

- Leg een spiegel klaar.
- Leg de bingokaarten klaar.
- Leg voor **elke leerling één werkblad** klaar.
- Maak een materiaaltafel met ontwerpmaterialen.
- Plak bij elke leerling een stuk schilderstape op tafel.

Lesbeschrijving

Inleiding (2-4)

Een ontwerples **diversiteit**. De leerlingen ontdekken hoe ze hetzelfde zijn en hoe ze anders zijn dan anderen. Ze ontwerpen iets om op een leuke manier te laten zien wie ze zelf zijn. Deze les is onderdeel van zes lessen burgerschap die in een serie of los ingezet kunnen worden.

Pak bij slide 2 de spiegel en laat een leerling erin kijken. Vraag: *Wat zie je?* Leerlingen kunnen hier verschillend op reageren. Herhaal dit twee keer. Kijk zelf in de spiegel en zeg: *dit ben ik*. Leg uit dat deze les gaat over wie je bent.

Vertel bij slide 3 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

- **Ontdek.** De leerlingen ontdekken wat het woord diversiteit betekent.
- **Leef in.** Ze maken een mindmap over zichzelf.
- **Ontwerp.** Ze ontwerp iets dat laat zien wie ze zijn.
- **Presenteer.** Ze interviewen elkaar over hun ontwerp.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Benoem de lesdoelen op slide 4:

- Ik ontdek wat diversiteit betekent.
- Ik ontwerp iets dat laat zien wie ik ben.
- Ik interview klasgenoten over hun ontwerp.

Ontdek (slide 5-16)

Vraag de leerlingen bij slide 5-8 waar dit kind vandaan komt. Geef beurten en vraag door. *Waarom denk je dat?*

Vertel bij slide 9 dat al deze kinderen **uit Nederland** komen. Toch zien ze er niet allemaal hetzelfde uit. Nederland is heel **divers**: mensen die er wonen zijn verschillend.

Geef bij slide 10 beurten en vraag: *Waar kom jij vandaan?* Leg aan de leerlingen uit dat ze **Bingo** gaan doen om te ontdekken waar hun klasgenoten vandaan komen.

Vertel bij slide 11 dat de leerlingen na jouw uitleg een **werkblad** krijgen met een bingokaart bij cijfer 1.

Leg de spelregels uit:

- De leerlingen gaan op jouw startsein rondlopen.
- Als je iemand tegenkomt, geef je diegene een 'high five' en stel je elkaar een vraag van een vak op de bingokaart.
- Eerst stelt de ene leerling een vraag en kruist één vak af, daarna de ander. LET OP: ook als je denkt te weten waar iemand vandaan komt, vraag je het toch.
- Zijn alle vakken afgekruist, dan roep je 'bingo'.

Zorg dat elke leerling een werkblad krijgt en geef het startsein.

TIP Het kan gebeuren dat het de leerlingen in jouw groep niet lukt om alle vakken te vullen. Roep dan zelf 'bingo' en vraag de leerlingen om te gaan zitten.

Stel de volgende vraag en ga in gesprek: *Is onze groep divers?*

Vraag door en filosofer met de leerlingen over de vraag of de groep een afspiegeling is van de samenleving. Rond de bingo af en praat even na.

- *Wie heeft een opa of oma die niet in Nederland is geboren?*
- *Wie heeft in Nederland én in het buitenland gewoond?*

Stel bij slide 12 de vraag: *Wanneer ben je eigenlijk een Nederlander?*

Je bent Nederlander als je de Nederlandse nationaliteit hebt. Dit betekent dat je volgens de wet inwoner bent van het land Nederland. Je hebt een Nederlands paspoort. LET OP dit kan voor sommige leerlingen een gevoelig onderwerp zijn.

DIT BEN IK

1 Schrijf de naam als je iemand vindt

Volle kaart? Roep Bingo!

Zoek iemand die in Nederland is geboren.	Zoek iemand die na de geboorte naar Nederland is gekomen.	Zoek iemand die in Nederland is geboren, maar beide ouders niet.	Zoek iemand die een moeder heeft die niet in Nederland is geboren.
Zoek iemand die een vader heeft die niet in Nederland is geboren.	Zoek iemand die een opa of oma heeft die niet in Nederland is geboren.	Zoek iemand die familie heeft in het buitenland.	Zoek iemand die in Nederland én in het buitenland heeft gewoond.

Vertel bij slide 13-16 dat je Nederlander bent als:

- Allebei je ouders Nederlander zijn. Vraag de leerlingen bij wie allebei de ouders Nederlander zijn om te gaan staan. Vraag een aantal leerlingen om hun verhaal te delen.
- Eén van je ouders Nederlander is (en de ander niet). Vraag de leerlingen bij wie één van de ouders Nederlander is om te gaan staan. Vraag een aantal leerlingen om hun verhaal te delen.
- Je bent geadopteerd door Nederlandse ouders. Zijn er leerlingen geadopteerd door Nederlandse ouders die hierover iets willen delen?
- Je zelf naar Nederland bent gekomen en de Nederlandse nationaliteit hebt gekregen nadat je hiervoor een aanvraag hebt gedaan. Zijn er leerlingen die hierover iets willen delen?

Rond af en benadruk dat Nederland heel **divers** is. Er zijn veel verschillende Nederlanders. Dat noem je **diversiteit**.

Achtergrondinformatie:

- Je ouders kunnen voor je geboorte naar Nederland zijn gekomen en de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen. Meer informatie: <https://ind.nl/nl/nederlanderschap/nederlander-door-geboorte-erkenning-of-adoptie>
- Je ouders zijn misschien niet getrouwd en dan kun je ook Nederlander worden als je 'erkend' bent door een biologische ouder die Nederlander is (meestal de vader)

Leef je in (slide 17-18)

Vraag bij slide 17 aan de leerlingen: *Weet je nu wat diversiteit betekent?* Geef beurten. Bekijk de video over diversiteit: <https://schooltv.nl/video-item/wat-is-diversiteit-niet-iedereen-is-hetzelfde>

Diversiteit betekent dus dat er variatie is. In een diverse groep is **niet iedereen hetzelfde**.

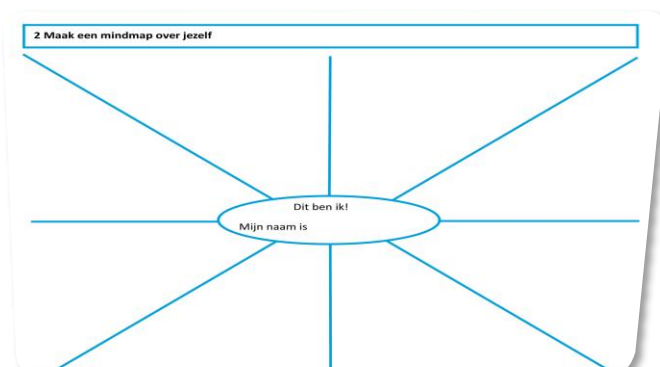
Ga met de leerlingen in gesprek:

- *Hoe kun je hetzelfde zijn? Hoe kun je anders zijn?*
- *Kun je hetzelfde over iets denken als je er anders uitziet aan de buitenkant?*
- *Kun je anders over iets denken als je er hetzelfde uitziet aan de buitenkant?*
- *Heb je voordelen van diversiteit gehoord?*

Vertel bij slide 18 dat we net in de video hebben gezien dat in een diverse groep niet iedereen hetzelfde is. Je kunt hetzelfde of anders zijn aan de buitenkant. En je kunt hetzelfde of anders zijn aan de binnenkant. Daarvoor moet je **weten wie je bent**. Dat ga je laten zien met een **mindmap over jezelf** op het werkblad bij cijfer 2.

Vraag of de leerlingen weten wat een mindmap is. Geef eventueel extra toelichting. Vertel over je thuis, je dorp/stad, je land, je hobby(s), je lievelingskleur, je favoriete kleding, je lekkerste eten, enzovoort.

Laat de leerlingen in het midden hun naam zetten. Ze mogen schrijven en tekenen. Loop rond en stel vragen om leerlingen op

KINDEREN VOOR ELKAAR

weg te helpen. Stimuleer ze om veel te tekenen. In elk vak mogen meerdere dingen komen, hoe meer hoe beter. Voel de flow aan en rond af.

Ontwerp (slide 19-20)

Benadruk op slide 19 dat de leerlingen goed bezig zijn geweest met zich inleven in wie ze zijn. De informatie op het werkblad gaat de leerlingen zo direct helpen om:

- Op een leuke manier te laten zien wie ze zijn
- Te laten zien wat hen hetzelfde maakt dan anderen
- Te laten zien wat heb anders maakt dan anderen

Vertel bij slide 20 de ontwerp opdracht aan de leerlingen: *Ontwerp iets dat laat zien wie je bent*

Laat de leerlingen zelf uitleggen wat wordt bedoeld met de ontwerp opdracht. Zo kom je erachter of ze het begrijpen. Vertel dat de leerlingen na jouw uitleg en het startsein met de opdracht aan de slag mogen. Leg uit dat de leerlingen individueel een ontwerp mogen verzinnen en maken. Laat zien dat de leerlingen op het werkblad bij cijfer 3 **ideeën kunt tekenen**.

Vertel dat jij de leerlingen **groep voor groep materialen zal laten pakken** bij de materiaalafel.

De leerlingen mogen eerst 6 materialen pakken. Als alle leerlingen aan de beurt zijn geweest, mogen ze nog eens 4 materialen pakken.

De schilderstape op tafel kunnen ze gebruiken om dingen aan elkaar te plakken.

Geef het startsein en laat de leerlingen ongeveer 25 minuten ontwerpen en maken. Loop rond en stel vragen. Laat ze de mindmap gebruiken voor ideeën. Voel de flow aan, je kunt altijd besluiten om de ontwerptijd te verlengen. Alle leerlingen blijven in elk geval 25 minuten ontwerpen, want er valt altijd iets te verbeteren of toe te voegen. Rond af en ruim samen op. Alleen de ontwerpen blijven staan.

Interview (slide 21-24)

Vertel bij slide 21 dat de leerlingen elkaar in tweetallen gaan interviewen over wat ze hebben gemaakt. Maak tweetallen (kies bijvoorbeeld eerst kinderen die naast elkaar zitten en waar nodig daarna achter elkaar).

Haal bij slide 22 de voorkennis op: vraag de leerlingen wat ze al weten over interviewen.

Bespreek vier belangrijke tips:

1. Stel open vragen. Dat zijn vragen waarop je een langer antwoord kan geven dan ja of nee. Een gesloten vraag is een vraag waarop je alleen ja of nee kunt antwoorden. *Wat heb je gemaakt?*
2. Luister goed naar de antwoorden. Er zijn geen foute antwoorden.
3. Vraag door. *Kun je dit uitleggen? Waarom?*
4. Vat samen. Zeg nog eens kort en krachtig wat de ander heeft verteld.

TIPS VOOR EXTRA

- Het gebeurt soms dat mensen hun eigen mening verstoppen in een vraag. Besteed hier aandacht aan.
- Oefen met het stellen van open vragen.

Vertel de leerlingen bij slide 23 dat ze eerst drie vragen gaan bedenken. Deze schrijven ze op het werkblad bij cijfer 4.

Voorbeelden:

- *Wat heb jij ontworpen? Wat heb jij gemaakt?*
- *Kun je dit uitleggen? Waarom?*
- *Hoe ben je op het idee gekomen?*
- *Wat heb je uit de mindmap gebruikt?*
- *Hoe laat het ontwerp zien wie jij bent? Wat zegt het ontwerp over jou?*

4 Verzin interviewvragen

- o Wat heb jij gemaakt?
- o _____
- o _____
- o _____

Rond af en vraag de leerlingen naar de vragen die ze hebben bedacht. Controleer of de vragen over het ontwerp gaan.

Geef de leerlingen bij slide 24 de volgende opdracht:

- Eerst: leerling 1 interviewt leerling 2
- Daarna: leerling 2 interviewt leerling 1

Herinner de leerlingen aan de tips voor een interview.

Evaluatie (slide 25-26)

Geef de leerlingen bij slide 25 opdracht om de evaluatie in te vullen op het werkblad bij cijfer 5. De leerlingen vullen in wat diversiteit is en wat ze over zichzelf hebben geleerd deze les.

o _____

5 Diversiteit is:

Dit heb ik over een ander geleerd:

Herhaal tot slot op slide 26 de doelen en stel vragen:

- Ik ontdek wat diversiteit betekent. *Vertel eens.* Geef beurten. **Diversiteit** betekent dus dat er variatie is. In een diverse groep is **niet iedereen hetzelfde**.
- Ik ontwerp iets dat laat zien wie ik ben. *Vertel eens.* Geef beurten. *Hoe ging het ontwerpen? Heeft de mindmap geholpen met ideeën bedenken? Wat vertelt het ontwerp over jou?*
- Ik interview mijn klasgenoten over hun ontwerp. *Vertel eens.* Geef beurten. *Hoe was het om iemand te interviewen? Hoe ging het vragen stellen? Hoe ging het vragen beantwoorden? Hoe was dit anders dan presenteren voor de klas?*

LES 3 Goed zoals je bent

Doelen

Benoem de belangrijkste doelen van deze les:

- De leerlingen ontdekken hun sterke en minder sterke kanten en leren meer over zichzelf.
- De leerlingen verzinnen iets waardoor ze kunnen groeien in hun sterke of minder sterke kant
- De leerlingen laten in een strip zien hoe deze groei eruit ziet

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-3	05 minuten
• Ontdek	slide 4-7	25 minuten
• Leef je in	slide 8-13	15 minuten
• Verzin	slide 14	15 minuten
• Presenteer	slide 15-16	25 minuten
• Evaluatie	slide 17	05 minuten

Materiaal

- werkbladen les 3
- stiften
- HELP-kaarten

Vorbereiding

- Leg voor **elke leerling één werkblad** klaar.
- Zorg dat de leerlingen verschillende kleuren stiften hebben.
- Print de **HELP-kaarten** uit en knip ze los.

Lesbeschrijving

Inleiding (slide 2-3)

Een ontwerples over zelfbeeld. Het zelfbeeld is het geheel van gedachten, overtuigingen en oordelen die iemand over zichzelf heeft. In deze les gaan de kinderen ontdekken dat je goed bent zoals je bent en dat je kunt groeien in je sterke en minder sterke kanten. Deze les is onderdeel van zes lessen Burgerschap die in een serie of los ingezet kunnen worden.

Benoem de lesdoelen op slide 2:

- Ik ontdek wat diversiteit betekent.
- Ik ontwerp iets dat laat zien wie ik ben.
- Ik interview klasgenoten over hun ontwerp.

Vertel bij slide 3 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

- **Ontdek.** Ze leren meer over zichzelf en ontdekken hun sterke kanten en minder sterke kanten
- **Leef in.** Ze ontdekken dat ze goed zijn met hun sterke of minder sterke kanten.
- **Verzin.** Ze bedenken of ze willen groeien in een sterke of minder sterke kant. Ze verzinnen hoe ze dat kunnen doen.
- **Presenteer.** Ze laten in een strip zien hoe deze groei eruit ziet.

Ontdek (slide 4-7)

Geef bij slide 4 een **voorbeeld** van een sterke kant van jou en een voorbeeld van een minder sterke kant. Benadruk dat je goed bent zoals je bent. Met je sterke kanten en je minder sterke kanten.

Zeg dat de leerlingen ook goed zijn zoals ze zijn (én dat ook altijd blijven).

Laat de leerlingen een voorbeeld van een woordwolk zien.

Vraag de leerlingen om te benoemen welke karaktereigenschappen ze in de woordwolk zien. Vraag ze om deze aan te vullen met meer karaktereigenschappen. Vertel dat de leerlingen een **woordwolk** met eigen karaktereigenschappen gaan maken. Woorden die iets vertellen over **hoe de leerlingen zichzelf zien, gedragen of voelen**.

Leg uit dat een woordwolk verschillende vormen kan hebben.

In een woordwolk gebruik je grote en kleine letters, verschillende kleuren en soorten letters. Met grote letters kun je bijvoorbeeld laten zien waar je sterk in bent (wat je goed kan) en met kleine letters waar je minder sterk in bent (wat nog minder goed gaat).

Zorg bij slide 5 dat elke leerling een werkblad en stiften krijgt. Met gekleurde stiften schrijven de leerlingen op het **werkblad bij cijfer 1** woorden of korte zinnen die bij hen passen. In het midden vak zetten ze sterke of minder sterke kanten.

Geef de leerlingen ongeveer 5 tot 10 minuten de tijd. Voel de flow aan. Laat slide 6 zien als

inspiratie. Benadruk dat de leerlingen niet zoveel woorden in de woordwolk hoeven te krijgen.

TIPS

- Laat de leerlingen hun buur om **hulp vragen**. *Wat vinden anderen sterke kanten van jou? Anderen kunnen vaak makkelijker sterke kanten van jou zien dan jijzelf.*
- Zoek naar woorden op internet of in een woordenboek.

Rond af en laat de leerlingen de woordwolk van hun buur bekijken. Herkennen ze de ander?

Laat de leerlingen bij slide 7 op internet tegels met spreuken zien. Leg uit dat zij zelf ook een **tegeltje met een spreuk** gaan ontwerpen. Ze gaan met **de letters van hun naam** kort en krachtig iets over zichzelf zeggen.

TIP In de **Donald Duck** doen de Woudlopers dit ook. Je vindt het ook terug in de rubriek *Abonnee van de Week*.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Bekijk samen het voorbeeld van 'Noa' op de slide en vertaal dit naar een opdracht voor de leerlingen:

Schrijf je **naam van boven naar beneden** aan de linkerkant van de tegel op het **werkblad bij cijfer 2**.

Gebruik de letters van jouw naam als beginletter. Verzin **woorden die iets over jou zeggen**. De leerlingen kunnen hun woordwolk gebruiken als inspiratie. Het is ook handig om een aantal woordenboeken beschikbaar te stellen als hulpmiddel.

Geef de leerlingen ongeveer 10 tot 15 minuten de tijd om de spreuk te verzinnen en de tegel te versieren. Voel de flow aan. Rond af, vraag een aantal leerlingen naar de woorden op hun tegel. Benoem welke goede dingen je hebt gezien tijdens de eerste opdrachten.

Leef je in (slide 8-13)

Geef bij slide 8 aan dat de leerlingen meer over zichzelf hebben geleerd. Ze hebben een woordwolk gemaakt van hun sterke kanten en minder sterke kanten. Benadruk nogmaals dat de leerlingen goed zijn zoals ze zijn met hun sterke kanten en hun minder sterke kanten. Natuurlijk kunnen ze beter worden in hun sterke kanten én beter worden in hun minder sterke kanten. Je kunt ergens in **groeien als jij dat wil**.

Vertel bij slide 9 dat als je ergens in wilt groeien, je goed **hulp aan anderen** kunt vragen. Dingen bedenken die anderen helpen, is vaak **makkelijker** dan dingen voor jezelf bedenken.

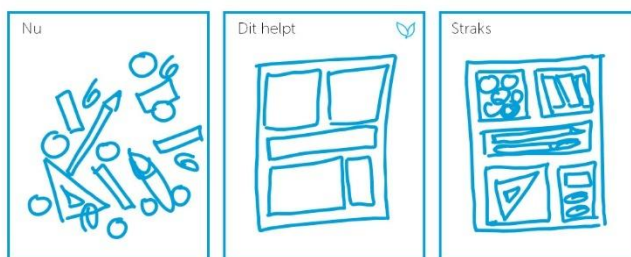
Vertel dat de leerlingen een activiteit gaan doen met het doel om oplossingen te verzinnen voor iemand die hulp nodig heeft.

- Geef iedere leerling een **HELP-kaart**.
- Laat de leerlingen rondlopen en naar een andere leerling toelopen.
- Om de beurt lezen ze hun HELP-kaart voor en vragen ze de ander om een **oplossing te verzinnen**.
- Dit herhalen ze een aantal keer met andere leerlingen.

Na ongeveer 5 minuten geef je een stopteken en vraag je de leerlingen weer op hun plek te gaan zitten. Bespreek de activiteit na. Vraag naar de oplossingen die de leerlingen hebben gehoord. Ontdek samen dat er meerdere oplossingen zijn voor één probleem.

Vertel bij slide 10 dat **je beter kunt worden in je minder sterke kanten**. Je kunt daarin groeien. Stel **opruimen** is nu een minder sterke kant van jou. Het helpt bijvoorbeeld om een goede bak te hebben om je spullen in te doen. Dan kun je straks beter opruimen!

MINDER STERKE KANT: OPRUIMEN

Vertel bij slide 11 dat je ook **in je sterke kanten kun je beter worden**. Je kunt daarin groeien. Stel **luisteren** is nu een sterke kant van jou. Het helpt bijvoorbeeld om vragen te stellen aan degene naar wie je luistert. Dan kun je straks nóg beter luisteren. Geef aan dat de leerlingen **hebben geoefend** met hoe je anderen en jezelf kunt helpen ergens in te groeien.

Leg bij slide 12 uit dat je je vrienden **en ook jezelf** op deze manier kan helpen. Stel dat je altijd **iets kwijt** bent, bijvoorbeeld een fiets sleutel. **Hoe kan je je spullen makkelijker terugvinden?** Geef de leerlingen kort tijd om na te denken over wat kan helpen. Geef dan beurten. Let op dat je niet alleen de leerlingen kiest die hun vinger opsteken.

Geef vervolgens het voorbeeld bij slide 13. Stel dat je je **niet kan concentreren**. **Hoe jezelf om je beter te concentreren?** Geef de leerlingen kort tijd om na te denken over wat kan helpen. Geef dan beurten. Let op dat je niet alleen de leerlingen kiest die hun vinger opsteken.

Verzin (slide 14)

Vertel bij slide 14 dat de leerlingen nu zelf aan de slag gaan. Leg de opdracht uit:

1. **Bedenk waarin je wil groeien.** Dit kan een sterke kant zijn of een minder sterke kant.
2. **Schrijf** dit in het **ROZE vak** op het **werkblad bij cijfer 3**. Wijs aan op de slide.
3. **Verzin wat helpt.** Teken dit in de vakken 'dit helpt'. Wijs aan op de slide.

Vraag de leerlingen om de opdracht samen te vatten. Geef daarna het startsein. Loop rond en help de leerlingen waar nodig verder op weg.

TIP Laat de leerlingen hun buur om hulp vragen. Dan tekent de buur een oplossing in een vak.

Presenteer (slide 15-16)

Leg bij slide 15 uit dat de leerlingen een **strip gaan tekenen** op het **werkblad bij cijfer 4**.

Vertel dat de leerlingen een video gaan bekijken en dat ze er vragen over krijgen: : <https://schooltv.nl/video-item/hoppatee-wat-zal-ik-tekenen/tekenen-en-kleuren-leer-tekentechnieken-met-hoppatee>

Vertel vooraf dat de leerlingen er vragen over krijgen. Stel de volgende **vragen**:

- *Wat is een strip?* Een strip is een verhaal vertellen met beelden.
- *Uit welke delen bestaat een strip?* Een begin, een midden en een einde.

Vertel uit welke delen de strip bestaat die de leerlingen gaan tekenen. Wijs dit aan op het werkblad. Stel de volgende **vragen**:

- **BEGIN:** hoe ziet het er **nu** uit
- **MIDDEN:** **dit helpt** om te groeien (hiervoor kunnen ze een oplossing bij cijfer 3 kiezen)
- **EINDE:** hoe ziet het er **straks** uit

Geef de leerlingen ongeveer 10 minuten de tijd om de strip te tekenen. Voel de flow aan.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Laat de leerlingen bij slide 16 hun strip op tafel leggen. Laat de leerlingen op jouw sein met de klok mee naar de volgende strip gaan. Let op de flow en geef steeds een sein om door te draaien. Rond af en laat de leerlingen een top bedenken voor de laatste strip waar ze bij staan. Vraag de leerlingen om op hun eigen plek te gaan zitten en bespreek na. Vraag naar de tops.

Evalueer (slide 17)

Herhaal tot slot op slide 17 de doelen en stel vragen:

- Ik ontdek dat ik goed ben zoals ik ben, met mijn sterke en mijn minder sterke kanten. *Vertel eens. Wat heb je ontdekt en hoe vond je dat?* Geef beurten.
- Ik verzin iets waarin ik nog beter kan worden. Ik bedenk waarin ik wil groeien. *Hoe heb je dat gedaan? Hoe ging dit?* Geef beurten.
- Ik teken een stripverhaal. *Hoe was het om je oplossing te tekenen in een strip?* Geef beurten.

Les 4 Zie de ander

Doelen

Benoem de belangrijkste doelen van deze les:

- De leerlingen ontdekken wat vooroordelen zijn.
- De leerlingen leren controleren of hun eerste indruk klopt.
- De leerlingen weten hoe ze iemand écht kunnen leren kennen.

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-3	05 minuten
• Ontdek	slide 4-14	20 minuten
• Leef je in	slide 15-23	20 minuten
• Ontwerp	slide 24-25	30 minuten
• Presenteer	slide 26	10 minuten
• Evaluatie	slide 27	05 minuten

Materiaal

- werkbladen les 4
- stiften
- knutselmateriaal: papieren bakers, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Voorbereiding

- Leg voor **elke leerling één werkblad** klaar.
- Controleer of de video op slide 11 werkt. Zoek eventueel op internet naar 'Hokje Klokboys'.
- Maak een materiaaltafel met ontwerpmaterialen.
- Plak bij elke leerling een stuk schilderstape op tafel.

Lesbeschrijving

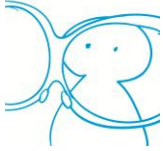
Inleiding (slide 2-3)

Een ontwerples over in hokjes denken, over stereotypen en vooroordelen. De leerlingen ontdekken dat iedereen in hokjes denkt. Dat bij je eerste indruk stereotypen aan het werk gaan en dat die een vooroordeel kunnen worden. De leerlingen ontwerpen iets om zichzelf eraan te herinneren dat ze niet gelijk in hokjes denken en oordelen. Deze les is onderdeel van zes lessen Burgerschap die in een serie of los ingezet kunnen worden.

LET OP Het is belangrijk bij deze les om zo min mogelijk voorbeelden van stereotypen / vooroordelen over mensen te (laten) benoemen. Dit werkt averechts: herhalen is versterken.

Vertel bij slide 2 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

- **Ontdek.** De leerlingen ontdekken wat vooroordelen zijn.
- **Leef in.** Ze maken kennis met Art en Vesper.
- **Ontwerp.** De leerlingen ontwerpen iets dat hen helpt herinneren om niet direct over iemand te oordelen.
- **Presenteer.** Ze laten hun ontwerpen aan elkaar zien en geven elkaar tips en tops.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Benoem bij slide 3 de lesdoelen:

1. De leerlingen ontdekken wat vooroordelen zijn.
2. De leerlingen leren controleren of hun eerste indruk klopt.
3. De leerlingen weten hoe ze iemand écht kunnen leren kennen.

Ontdek (slide 4-14)

Geef aan dat je een spel gaat doen en vraag bij slide 4:

“Zo wijs als een uil” Zeg: *Wie heeft dit weleens gehoord?* Geef de leerlingen opdracht **om te gaan staan als ze dit weleens hebben gehoord**. Vertel bij slide 5 dat de uil in verhalen en mythen vaak terugkomt als “de wijze uil”. *Klopt dit wel? Is een uil slim?* Uilen zijn helemaal niet slimmer dan andere vogels. **Vraag de leerlingen om te gaan zitten.**

Vraag bij slide 6: *“Ben jij bang voor de boze wolf?”* Zeg: *Wie heeft dit weleens gehoord?* Geef de leerlingen **opdracht om te gaan staan** als ze dit weleens hebben gehoord. Vertel bij slide 7 dat de wolf in sprookjes en verhalen vaak mensen bang maakt. Denk aan het sprookje van Roodkapje. *Klopt dit wel? Moet je bang zijn voor een wolf?* Het is andersom: wolven zijn schuw, ze zijn bang voor mensen. **Vraag de leerlingen om te gaan zitten.**

Vraag bij slide 8: *“Een goudvis heeft een geheugen van 3 seconden”* Vraag: *Wie heeft dit weleens gehoord?* Geef de leerlingen opdracht **om te gaan staan als ze dit weleens hebben gehoord**. Vertel bij slide 9 dat een goudvis vaak als dom wordt gezien. Veel mensen denken dat een goudvis maar 3 seconden iets kan onthouden. *Klopt dit wel? Kan een goudvis maar heel kort iets onthouden?* Nee, dit klopt niet. Uit onderzoek blijkt dat goudvissen zeker 3 maanden iets kunnen onthouden en waarschijnlijk langer. **Vraag de leerlingen om te gaan zitten.**

Bronnen: NOS en Quest

- <https://nos.nl/op3/artikel/2109669-dit-artikel-is-voor-iedereen-met-een-goudvis>
- <https://www.quest.nl/natuur/dieren/a34233510/goudvissen-geheugen-slim/>

Vraag bij slide 10: *“Alle Nederlanders dragen klompen”*. Vraag: *Wie heeft dit weleens gehoord?* Geef de leerlingen opdracht om te gaan staan als ze dit weleens hebben gehoord. Leg bij slide 11 uit dat sommige buitenlandse toeristen denken dat alle Nederlanders klompen dragen. We stoppen mensen in hokjes. En dan denken we dat iedereen in dat hokje hetzelfde is. Je woont in Nederland, dus ik denk dat ik wel weet hoe jij bent. Ik heb een eerste indruk en stop jou in een hokje. Je woont in een molen, hebt tulpen op tafel staan en eet de hele dag kaas.

Bekijk het lied *Hokje* van Klokboys: <https://www.youtube.com/watch?v=bZk19rC5gVl&t=8s> Geef de leerlingen een kijkvraag mee: *Hoe willen de Klokboys iemand eigenlijk zien?* De Klokboys willen iemand eigenlijk zien zoals die is. Zonder vooroordelen. Hokjesvrij.

Vertel bij slide 12 dat iedereen in hokjes denkt. Dat is nu eenmaal de manier waarop onze hersenen het makkelijkst werken.

Leg uit hoe dat gaat:

- Als je een nieuw iemand tegenkomt, dan krijg je direct een eerste indruk van iemand. Op dat moment gaan je stereotypen aan het werk.
- Je hoofd gaat **mensen in een hokje stoppen** op basis van hoe ze eruit zien, hoe ze zich kleden, wat ze bij zich hebben. Op die manier proberen we mensen te **‘herkennen’** want dat vinden we fijn.

Vraag bij slide 13: **Wat is je eerste indruk van mij? Hoe zie ik eruit? Hoe zou ik zijn?** Geef beurten en laat de leerlingen eerste indrukken benoemen. **In hokjes denken doet iedereen.** Bij dit figuur is de eerste indruk bijvoorbeeld: Deze persoon *is vast sterk en stoer*. Het is bij hokjesdenken heel belangrijk om te **controleren of je eerste indruk wel klopt**. Misschien is deze persoon wel heel anders dan je denkt!

Vertel bij slide 14 dat het bij hokjesdenken ook belangrijk is om te **zorgen dat je geen vooroordelen krijgt**. Een vooroordeel betekent dat je een **oordeel (mening) hebt over mensen in een hokje**, zonder dat je iets over deze mensen weet. Een vooroordeel is bijvoorbeeld: *Stoere personen huilen niet*. Mensen kunnen er last van hebben als iemand een vooroordeel over hen heeft. Ze kunnen zich bijvoorbeeld **buitengesloten voelen**.

Leef je in (slide 15-23)

Tijd om aan de slag te gaan. Zorg dat bij slide 15 elke leerling een werkblad krijgt.

Geef de leerlingen opdracht om op het **werkblad bij het cijfer 1** hun **eerste indruk op te schrijven** voor Art en Vesper. Bij zowel Art als Vesper kunnen ze bij drie bullets iets schrijven.

De leerlingen hebben geleerd dat **iedereen in hokjes denkt**. Daarom is het belangrijk om te **controleren of jouw eerste indruk klopt**.

Geef de leerlingen bij slide 16 opdracht om in de praatwolken op het **werkblad bij het cijfer 1** op te schrijven wat ze aan Art en Vesper kunnen vragen om erachter te komen of het klopt wat ze denken.

Rond af en bespreek kort na.

Zeg dat de leerlingen gaan kennismaken met **de échte Art en Vesper**. Leg uit dat de Art en Vesper ook een tip hebben voor de leerlingen. Deze **tips moeten ze goed onthouden!** Bespreek aan de hand van slide 17 t/m 22 wie Art en Vesper zijn.

Slide 17: **Art is 11 jaar en zit in groep 8**. Art en zijn tweelingbroer Dax zijn **te vroeg geboren**. Als baby kreeg Art een herseninfarct. Hierdoor kreeg hij **stijfheid in zijn rechterarm en -been**. Ook heeft hij een longaandoening en soms moeite om zich te concentreren. **“Je ziet niet echt aan mij dat ik een handicap heb”**, zegt Art.

Slide 18: Art is kinderambassadeur bij Stichting het Gehandicapte Kind. Hij speelt **LG-hockey**. Dat is hockey voor kinderen met een handicap. Art is **Inclusieve Sporter van het jaar 2024** geworden. Dit is een **vooordeel** waar Art mee te maken krijgt: **“Omdat je aan mij niet goed ziet dat ik een handicap heb, denken kinderen vaak dat ik alles gewoon kan. Dan zeggen ze: ‘Kom op, dat kan je wel’**. Dat voelt soms niet fijn, want dan weet ik zelf dat ik het niet kan. Als ze horen dat ik een handicap heb, dan **vinden ze soms me zielig**. Dat voelt ook niet fijn.”

1 Wat is je eerste indruk van mij?

Mijn eerste indruk van Art:

-
-
-

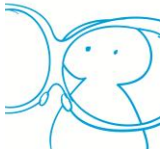

Mijn eerste indruk van Vesper:

-
-
-

Wat kan ik vragen aan Art om erachter te komen of het klopt wat ik denk?

Wat kan ik vragen aan Vesper om erachter te komen of het klopt wat ik denk?

KINDEREN VOOR ELKAAR

Slide 19: Art wil jullie deze **tip** geven: “Op internet en in tijdschriften zie je meestal perfecte mensen. Terwijl **de wereld is niet perfect**, dus ik vind dat je ook mensen die ‘anders’ zijn een kans moet geven. Ik wil tegen alle kinderen met en zonder handicap zeggen dat ze **gewoon zichzelf moeten zijn en hun dromen achterna moeten gaan.**”

Slide 20: **Vesper is 11 jaar** en kan heel goed paardrijden. Vesper is **te vroeg geboren** en heeft hierdoor cerebrale parese. Ze kan wel op haar benen staan met hulp, maar **ze heeft geen evenwicht**. Daarom zit Vesper in een **rolstoel**.

Slide 21: Dit is een **vooordeel** waar Vesper mee te maken krijgt: “Vaak denken mensen dat ik **veel minder kan** en dat ik **niet heel intelligent** ben, omdat ik in een rolstoel zit. Dan **negeren ze mij** en doen ze alsof ik er niet ben. Ze gaan dan bijvoorbeeld vragen stellen aan mijn ouders. Dat vind ik vervelend, want **je kunt het gewoon aan mij zelf vragen.**”

Slide 22: Vesper is net als Art kinderambassadeur bij Stichting het Gehandicapte Kind. Ze wil jullie deze **tip** geven: “Als je een kind in een rolstoel ziet: **maak dan eens een praatje**. Oordeel niet op wat je ziet aan de buitenkant, maar **kijk naar de binnenkant**. Wij zijn ook gewoon mensen.” Meer over Vesper:

<https://jeugdjournaal.nl/artikel/2492977-vesper-kan-niet-overal-heen-met-haar-rolstoel-soms-wel-lastig>

Vraag de leerlingen bij slide 23 om op het **werkblad bij cijfer 2** in te vullen of hun eerste indruk klopt. Daar mogen ze ook de tips van Art en Vesper invullen.

Rond af en bespreek na. *Klopte jouw eerste indruk? Wat klopte wel/niet? Wat vind je van de tips?*

2 Klopt jouw eerste indruk?	
Welke tip krijg je van Art?	Welke tip krijg je van Vesper?

Ontwerp (slide 24-25)

Vertel bij slide 24 dat de kinderen door Art en Vesper hebben ontdekt **hoe belangrijk het is om niet gelijk in hokjes te denken** en zeker niet om gelijk een vooroordeel te hebben.

Door onze **hersens iets harder te laten werken**, kunnen we ervoor zorgen dat we niet gelijk in hokjes denken en geen vooroordelen krijgen. Leg uit dat de leerlingen **iets gaan ontwerpen dat helpt om iemand écht te leren kennen**. Als je iemand écht leert kennen, kun je ook checken of je eerste indruk klopt.

Geef de leerlingen opdracht om iets te ontwerpen om je te helpen herinneren dat je niet gelijk in hokjes denkt en oordeelt.

Op het **werkblad bij het cijfer 3** kunnen de leerlingen **twee ideeën** tekenen.

Rond het verzinnen af en geef de leerlingen bij slide 25 opdracht om hun **favoriete idee te maken met knutselmateriaal**.

Ze mogen er ook voor kiezen om een combinatie van beide ideeën te maken.

3 Ontwerp iets dat helpt om iemand écht te leren kennen.	
Idee 1	Idee 2

Vertel dat de leerlingen in het **BLAUWE VAK** op het **werkblad bij het cijfer 4** uitleg mogen schrijven over het ontwerp.

Laat de leerlingen groep voor groep knutselmaterialen pakken.

De leerlingen mogen eerst 6 materialen pakken. Als alle leerlingen aan de beurt zijn geweest, mogen ze nog eens 4 materialen pakken. De schilderstape kunnen ze gebruiken om dingen aan elkaar te plakken.

Geef het startsein en laat de leerlingen ongeveer 20 minuten ontwerpen en maken. Loop rond en stel vragen. Voel de flow aan, je kunt altijd besluiten om de ontwerptijd te verlengen.

Alle leerlingen blijven in elk geval 20 minuten ontwerpen, want er valt altijd iets te verbeteren of toe te voegen.

Presenteer (slide 26)

Rond bij slide 26 het maken af. Ruim samen op. Laat de leerlingen het **ontwerp tentoonstellen** op tafel. Het werkblad met de **uitleg erbij**. Laat de leerlingen allemaal **één plek opschuiven** naar het ontwerp van een klasgenoot.

Geef de leerlingen opdracht om dit ontwerp te bekijken en de **ROZE vakken bij het cijfer 4** in te vullen. Daarna mogen de leerlingen de andere ontwerpen van de tentoonstelling bekijken.

Evalueer (slide 27)

Herhaal tot slot bij slide 27 de doelen en stel vragen:

1. Ik ontdek wat vooroordelen zijn. *Vertel eens.* Geef beurten. Vul de antwoorden eventueel aan: **iedereen denkt in hokjes.** *Tijdens je eerste indruk probeert je diegene te 'herkennen' en in een hokje te plaatsen. Bijvoorbeeld: Ik denk dat dit een stoere persoon is. Een vooroordeel is als je een oordeel hebt over mensen in een hokje, zonder iets te weten over deze mensen. Bijvoorbeeld: Stoere personen huilen niet.*
2. Ik controleer of mijn eerste indruk klopt. Hoe doe je dat? Geef beurten. Vul de antwoorden eventueel aan: *Controleren of je eerste indruk klopt doe je door vragen te stellen aan mensen en ze écht te leren kennen.*
3. Ik weet hoe ik iemand écht kan leren kennen. *Welke oplossingen hebben de leerlingen bedacht?* Geef beurten.

TIP Bekijk de aflevering over hokjesdenken van het Klokhuis: <https://schooltv.nl/video-item/het-klokhuis-hokjesdenken> Bekijk dit filmpje over hokjesdenken: <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc>

4 Dit is een ontwerp van _____ (vul je naam in)

Zo helpt dit ontwerp om iemand écht te leren kennen:

Super aan dit ontwerp:

Dit zou het ontwerp nóg beter kunnen maken

LES 5 Dingen voor iedereen

Doelen

- De leerlingen ontdekken hoe jongensdingen en meidendingen ontstaan.
- De leerlingen doen onderzoek en kijken of er verschillen ontstaan in favoriete dingen bij kinderen.
- De leerlingen bedenken en geven hun eigen mening bij stellingen.

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-3	05 minuten
• Ontdek	slide 4-6	05 minuten
• Onderzoek	slide 7-12	25 minuten
• Concludeer	slide 13-17	20 minuten
• Vorm je mening	slide 17-25	10 minuten
• EXTRA non-binair	slide 26-33	10 minuten
• Evaluatie	slide 34	05 minuten

Materiaal

- werkbladen les 5
- stiften
- kladpapier
- pen

Voorbereiding

- Leg voor **elke leerling één werkblad** klaar.
- Zorg dat elke leerling kladpapier, pen en stiften heeft.
- Zorg dat je de slides over het onderzoek (7 t/m 12) met extra aandacht voorbereid.
- Zet de video voor slide 27 klaar: <https://schooltv.nl/video-item/wat-betekent-non-binair-als-iets-meer-dan-twee-standen-heeft>

Lesbeschrijving

Inleiding

Een ontwerples over **inclusie**. De leerlingen ontdekken dat iedereen dezelfde dingen kan doen. Dat er geen jongensdingen en meidendingen zijn, maar alleen **dingen die bij je passen of niet**. De leerlingen doen een **onderzoek in de klas** om te ontdekken of er verschillen in favorieten zijn tussen jongens en meiden. Ze onderzoeken favoriete kleuren, favoriete fruitsoorten en favoriete spellen tijdens het buitenspelen. Ze maken - net als in de krant en op televisie - **simpele tekeningen** zodat de resultaten van het onderzoek sneller en makkelijker te begrijpen zijn. Deze les is onderdeel van zes lessen Burgerschap die in een serie of los ingezet kunnen worden. EXTRA De les kun je uitbreiden met informatie over **non-binair** zijn.

LET OP:

- Het onderwerp van de les kan gevoelig liggen. Houd hier rekening mee in de voorbereiding en maak afspraken met de groep. Stel de vraag: *Hoe zorgen we dat alle leerlingen zich veilig voelen en hun mening geven*
- Las waar nodig een time-out in en herhaal de gemaakte afspraken.

Vertel bij slide 2 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

- **Ontdek.** De leerlingen ontdekken wat ons als kinderen wordt aangeleerd.
- **Onderzoek.** Ze onderzoeken of er verschillen zijn in favorieten tussen jongens en meiden. Ze maken simpele tekeningen van de resultaten
- **Concludeer.** De leerlingen bekijken de resultaten van het onderzoek en trekken conclusies.
- **Vorm je mening.** Aan de hand van stellingen vormen de leerlingen hun mening over het bestaan van jongensdingen en meidendingen.

Benoem bij slide 3 de lesdoelen:

1. De leerlingen ontdekken hoe jongensdingen en meidendingen ontstaan.
2. De leerlingen doen onderzoek en kijken of er verschillen ontstaan in favoriete dingen bij kinderen.
3. De leerlingen bedenken en geven hun eigen mening bij stellingen.

Ontdek (slide 4-6)

Vraag bij slide 4 aan de leerlingen wanneer we beschuit met **roze en blauwe muisjes** eten.

Als een meisje wordt geboren, eten mensen in Nederland beschuit met roze muisjes. Als een jongen wordt geboren, eten mensen in Nederland beschuit met blauwe muisjes. Roze vinden veel mensen een **meidenkleur**. Blauw vinden veel mensen een **jongenskleur**. Vraag jezelf hardop af: *Wat vinden kleine kinderen zelf eigenlijk?*

Bespreek bij slide 5 dat **onderzoekers** meisjes van 1 jaar elke keer hebben laten **kies** tussen twee knuffels.

Telkens een roze knuffel en een knuffel van een andere kleur.

Bijvoorbeeld een roze en een paarse, een roze en een gele.

Lees voor: *“1-jarige meiden kiezen vaker de roze knuffel”* Geef de leerlingen opdracht om te gaan **staan als ze denken dat dit waar is**. Geef de leerlingen opdracht om te blijven zitten als ze denken dat dit niet waar is.

Vraag de leerlingen om uit te leggen waarom ze denken dat dit waar / niet waar is. Ga kort in gesprek.

Vertel bij slide 6 dat uit het onderzoek blijkt dat 1-jarige meisjes even vaak voor een roze knuffel kiezen als voor een knuffel in een (willekeurige) andere kleur. Ook 1-jarige jongens kiezen even vaak voor een roze knuffel als voor een knuffel in een andere kleur. Het is dus **niet waar: 1-jarige meiden kiezen niet vaker de roze knuffel**. Zowel jongens als meisjes hebben geen voorkeur voor een bepaalde kleur. Vertel dat het onderzoek laat zien dat vanaf 2 jaar meisjes wel vaker voor de roze knuffel gaan kiezen, terwijl jongens de kleur juist gaan afwijzen. De onderzoekers denken dat dit komt omdat kinderen op die leeftijd steeds meer leren over **wat ‘hoort’ bij jongens en wat ‘hoort’ bij meisjes**. Laat met je handen duidelijk aanhalingstekens zien als je het woord ‘hoort’ uitspreekt. Concludeer dat je als kind dus de **voorkeur voor kleuren**, zoals roze en blauw, krijgt **aangeleerd**.

TIP Ga naar de website www.jeongmeeyoon.com bekijk ‘The Pink & Blue project’ van de fotograaf. Bekijk bijvoorbeeld ‘Jake and His Blue Things 2006’ en ‘Dayeun and Her Pink Things 2007’. Op deze foto’s zie je duidelijk dat kinderen een voorkeur voor roze en blauw krijgen aangeleerd.

Bron: Lobue V, Deloache JS. Pretty in pink: The early development of gender-stereotyped colour preferences. Br J Dev Psychol. 2011

KINDEREN VOOR ELKAAR

Onderzoek (slide 7-12)

Vertel bij slide 7 dat de leerlingen zelf onderzoek gaan doen om te kijken of in de groep verschillen zijn in **favoriete dingen** tussen jongens en meiden. Benadruk dat het bij het onderzoek belangrijk is dat de leerlingen echt voor zichzelf opschrijven wat hún favorieten dingen zijn. Dat ze zich dus **niet laten beïnvloeden** door anderen.

Geef de leerlingen de volgende opdracht:

1. Pak een vel kladpapier. Schrijf bovenaan of je een **jongen** bent, een **meisje** bent of je **anders** voelt.
2. Schrijf daaronder je **favoriete kleur** op.
3. Schrijf daaronder je **favoriete fruit** op.
4. Schrijf daaronder je **favoriete spel** om te doen bij het **buitenspelen** op. Vouw het kladpapier dicht en lever in.

Leg bij slide 8 uit dat de leerlingen de **resultaten** van het onderzoek gaan uitwerken.

Elke leerling gaat **één ding kiezen** om te onderzoeken: fruit, kleur of buitenspel. Wijs op het werkblad aan dat de leerlingen dit kunnen invullen op het werkblad bij cijfer 1. Zorg dat elke leerling een werkblad krijgt.

Naam: _____

DINGEN VOOR IEDEREEN

1 Onderzoeksvraag: Is er een verschil in favorieten tussen jongens en meisjes?

Ik onderzoek: _____

Leg bij slide 9 uit dat je de resultaten van de leerlingen één voor één gaat voorlezen. De leerlingen zetten telkens turfjes. Een turfje voor de gekozen categorie (fruit, kleur of buitenspel) bij het juiste geslacht.

	M		J		A	

Pak het eerste kladpapier en vouw dit open.

KLEUR

Lees de kleur voor die op het kladpapier staat. Bijvoorbeeld: *groen*. Vraag de leerlingen die **kleur onderzoeken** om op het lijntje onder het vierkante vak linksboven *groen* te schrijven. Wijs aan het plaatje. LET OP De vierkante vakken blijven leeg.

FRUIT

Lees het fruit voor wat op het kladpapier staat. Bijvoorbeeld: *appel*. Vraag de leerlingen die het **fruit onderzoeken** om op het lijntje onder het vierkante vak linksboven *appel* te **schrijven**.

BUITENSPEL

Lees het buitenspel voor dat op het kladpapier staat. Bijvoorbeeld: *tikkertje*. Vraag de leerlingen die het **buitenspel onderzoeken** om op het lijntje onder het vierkante vak linksboven *tikkertje* te schrijven.

TURVEN

Lees tot slot voor of het om een **jongen**, **meisje** of **anders** gaat. Bijvoorbeeld: *jongen*. Vraag de leerlingen om naast het vierkante vak met *appel*, *groen* of *tikkertje* een **streepje over te trekken bij de J** van *jongen*.

TIPS

- Hebben de leerlingen nog geen / weinig ervaring met turven? Geef wat extra uitleg.
- Merk je dat dit nog even wennen is. Bespreek dan nog een kladpapier met resultaten stap voor stap.

Leg bij slide 10 uit dat je bij een nieuw briefje ook weer een nieuwe kleur, een nieuw fruit of een nieuw buitenspel gaat opschrijven. Bijvoorbeeld donkerblauw. Maar het kan ook zo zijn dat het een kleur, een fruit of een buitenspel is die je al hebt opgeschreven! Dan schrijf je hem niet opnieuw op, maar zet je het streepje in dezelfde rij erbij.

	M		J		A	

Bespreek bij slide 11 de rest van de resultaten:

- Lees rustig de resultaten voor: **fruit, kleur en buitenspel**.
- Herinner de leerlingen om het fruit, de kleur of het buitenspel op te **schrijven** bij een nieuw vak alléén als het nog niet op het werkblad staat.
- Benoem of de resultaten van een **jongen of meisje** zijn.
- Vraag de leerlingen om een **streepje over te trekken** bij de J van jongen, de M van meisje of de A van anders.

Rond af en geef de leerlingen bij slide 12 opdracht om de **totaal aantallen** in te vullen. Zo hebben ze meteen een **tabel**. **PLUSTIP** Laat de leerlingen percentages uitrekenen.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Concludeer (slide 13-16)

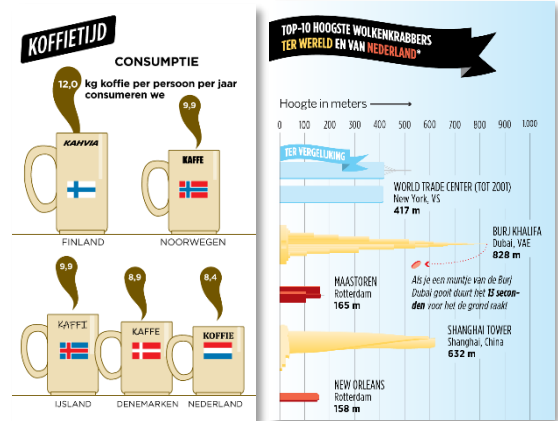
Alle resultaten van ons onderzoek zijn verzameld. In de krant zie je ook resultaten uit onderzoeken. Hier zie je bijvoorbeeld informatie uit een onderzoek over de hoogste wolvenkrabbers ter wereld en in Nederland. En je ziet informatie uit een onderzoek over hoeveel koffie mensen in een land drinken. Bekijk met elkaar de informatie in de tabel op slide 13. De Volkskrant heeft er simpele tekeningen bij gemaakt op slide 14.

Wat valt je op? Kun je de informatie nu makkelijker in één keer begrijpen?

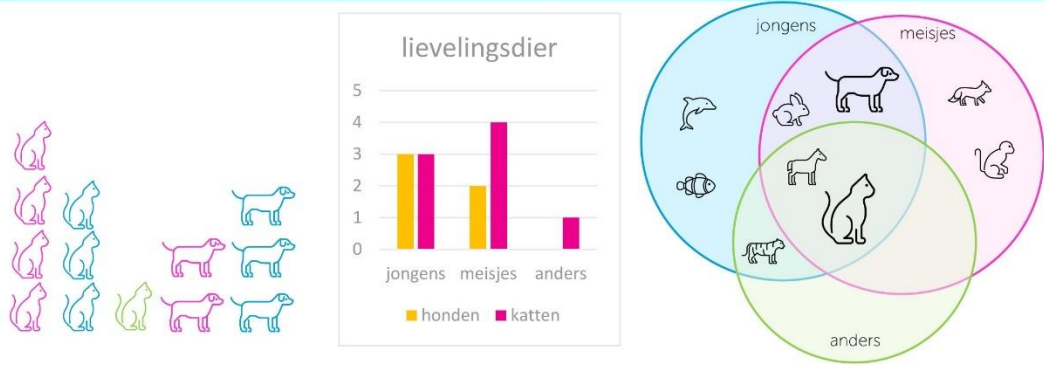
Vertel dat in de krant of op de televisie vaak **simpele tekeningen** worden gebruikt om de **resultaten van een onderzoek sneller en makkelijker** te begrijpen.

Besprek vervolgens bij slide 15 de **voorbeeld diagrammen** op het werkblad bij het cijfer 2.

Leg uit dat een diagram een tekening is van de resultaten. Of **een deel van de resultaten**. Bij de voorbeeld diagrammen zijn resultaten verzameld over de lievelingsdieren van kinderen. Laat de leerlingen vertellen wat ze zien. Vul waar nodig aan

2 Voorbeeld diagrammen

Vertel dat de leerlingen deze vijf stappen zelf gaan doorlopen. In deze les bedenken de leerlingen voor welke wens van de school ze een wetsvoorstel willen maken. In de tweede en derde les schrijven de leerlingen een

Leg bij slide 16 uit dat onderzoekers uit de resultaten van een onderzoek een conclusie trekken. Ze schrijven de belangrijkste bevindingen op. Dat gaan de leerlingen ook doen op het **werkblad bij cijfer 3**. Voor hun eigen onderzoek: fruit, kleur of buitenspel. Geef ze de volgende **opdracht**:

1. Teken een diagram, een simpele tekening van je onderzoek. Kijk naar de voorbeelden.
2. Geef antwoord op de onderzoeksvraag: *Is er een verschil in favorieten tussen jongens en meisjes?* Schrijf op hoe je dat kunt zien aan de resultaten.
3. Schrijf op wat je nog meer opvalt.

5 Maak een conclusie van je onderzoek.

<p>Is er een verschil in favorieten tussen jongens en meisjes in het onderzoek?</p> <p>Dat kun je zien aan deze resultaten:</p>	<p>Teken een diagram van je onderzoek.</p>
<p>De conclusie is:</p>	

TIP Maak tweetallen van leerlingen die hetzelfde onderzoeken, zodat ze samen conclusies kunnen trekken.

Rond af en **bespreek de conclusies klassikaal**.

- *Zijn er verschillen in favoriete kleuren tussen jongens en meiden?*
- *Zijn er verschillen in favoriet fruit tussen jongens en meisjes?*
- *Zijn er verschillen in favoriete buitenspellen tussen jongens en meiden?*

Wissel met de leerlingen van gedachten over het volgende: **Zouden de eventuele verschillen die zijn ontdekt aangeleerd zijn? Of zouden er jongensdingen en meidendingen bestaan?**

Vorm je mening (slide 17-25)

Jongensdingen. Meidendingen. Zeg bij slide 17 dat je tot slot van de les hierover met de leerlingen verder gaat denken. Lees voor: *“Meisjes mogen een broek dragen”*. Geef de leerlingen opdracht **om te gaan staan als ze het hier niet mee eens zijn**. Geef de leerlingen opdracht om te blijven zitten als ze het hier mee eens zijn. Waarschijnlijk blijven veel leerlingen zitten, omdat het dragen van broeken tegenwoordig heel gebruikelijk is in Nederland.

Vraag naar de redenen van de leerlingen. *Waarom vind je dat meisjes wel/geen broeken mogen dragen?* Leg uit dat vrouwen en meisjes vroeger geen broeken mochten dragen. Dat stond in de wet.

Vertel bij slide 18 dat broeken **honderd jaar geleden** nog gezien werden als **jongensding**. In de wet stond dat alleen mannen en jongens broeken mochten dragen. Met de komst van de fiets gingen vrouwen en meisjes broeken dragen. Een broek fietst natuurlijk een stuk fijner dan een jurk of rok. Nu zijn broeken **voor iedereen**.

Lees bij slide 19 voor: *“Jongens mogen een rok dragen”*. Geef de leerlingen opdracht om te gaan staan als ze het hier niet mee eens zijn. Geef de leerlingen opdracht om te blijven zitten als ze het hier wel mee eens zijn. Vraag naar de redenen van de leerlingen. *Waarom vind je dat jongens wel/geen rokken mogen dragen?*

Vertel bij slide 20 dat ruim 400 jaar geleden in de Gouden Eeuw jongens rokken droegen. Zo ook prins Willem.

Bespreek bij slide 21 dat mannen ook nu nog rokken dragen. In Schotland dragen mannen een kilt. Tegenwoordig dragen mannen de kilt als traditie. Ooit begon het dragen van een kilt door alle beken en riviertjes in Schotland. Je kon met een rok vele makkelijker door het water dan met een broek, die wordt alleen maar nat!

Meer voorbeelden:

- In Indonesië dragen mannen een sarong. Zoek op internet naar ‘sarong mannen’ en bekijk de afbeeldingen hiervan
- Bekende modeontwerpers ontwerpen rokken voor mannen. Zoek op internet ‘Jean Paul Gaultier mythische creaties’ en bekijk samen met de leerlingen de rokken voor mannen. “Een rok dargen betekent niet dat niet mannelijk bent”, zegt Gaultier. “Mannelijkheid wordt niet bepaald door kleding. Het zit binnenin je.

Rond af en concludeer dat de **geschiedenis ons leert** dat rokken niet alleen een meidending zijn. **Rokken zijn voor iedereen (die dat wil)**.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Lees bij slide 22 voor: “Jongens mogen zeggen dat hun lievelingskleur roze is”. Geef de leerlingen opdracht **om te gaan staan als ze het hier niet mee eens zijn**. Geef de leerlingen opdracht om te blijven zitten als ze het hier wel mee eens zijn. Vraag naar de redenen van de leerlingen. *Waarom vind je dat jongens wel/niet mogen zeggen dat hun lievelingskleur roze is?* Soms **durven** jongens **niet te zeggen** dat hun lievelingskleur roze is, omdat dit niet altijd stoer wordt gevonden. Sommige mensen zien roze als een meidending.

Vertel bij slide 23 dat het zo’n 250 jaar geleden in de tijd van de pruiken en revoluties heel normaal was dat mannen roze kleren droegen. Roze was een échte kleur voor mannen. De kleur stond symbool voor strijdbaarheid. De **geschiedenis leert ons** dat roze geen meidending is. **De kleur roze is voor iedereen**.

Lees bij slide 24 voor: “Ballet is een meidending en voetbal is een jongensding”. Geef de leerlingen opdracht **om te gaan staan als ze het hier niet mee eens zijn**. Geef de leerlingen opdracht om te blijven zitten als ze het hier wel mee eens zijn. Vraag naar de redenen van de leerlingen. *Waarom vind je dat?*

Benadruk bij slide 25 dat als mensen zeggen dat er jongensdingen en meidendingen zijn, dat een stereotype is. **Eigenlijk zijn er geen jongensdingen en geen meidendingen. Er zijn alleen maar dingen die bij je passen of niet.** **TIP** Maak de koppeling naar les 3 over stereotypen.

Evaluatie (slide 34)

Herhaal tot slot bij slide 34 de doelen en stel vragen:

1. Ik ontdek hoe jongensdingen en meidendingen ontstaan. *Vertel eens.* Geef beurten. Vul de antwoorden eventueel aan: *Jongensdingen en meidendingen worden aangeleerd. Eigenlijk zijn er geen jongensdingen en geen meidendingen. Er zijn alleen maar dingen die bij je passen of niet.*
2. Ik onderzoek favoriete dingen in onze groep. *Hoe is het onderzoek gegaan?* Geef beurten.
3. Ik bedenk mijn eigen mening bij stellingen. *Hoe is eigen mening vormen gegaan?* Geef beurten.

TIP Kijk of deze Klokhuis aflevering over gender bij jouw school past: <https://hetklokhuis.nl/tv-uitzending/5331/gender>

Extra non-binair (slide 26-33)

Met deze extra slides kun je de les uitbreiden met informatie over non-binair.

Zeg bij slide 26 dat we het tijdens deze les over jongensdingen en meidendingen hebben. We hebben het over (geboren als) jongens en meisjes.

- Er zijn ook kinderen die zich **niet 100% jongen of 100% meisje voelen**. Dat noem je met een moeilijk woord **non-binair**.
- Er zijn ook kinderen bij wie het **lichaam deels jongen en deels meisje** is. Dat noem je met een moeilijk woord **intersekse**.

Bespreek bij slide 27 de volgende vraag: *Wat betekent non-binair?*

Bi betekent twee. Binair betekent **twee standen**. De schakelaar van een lamp is bijvoorbeeld binair. Wijs de schakelaar aan op de slide. Klik het licht is aan. Klik het licht is uit. Twee standen.

Non betekent niet. Non-binair betekent niet-binair, dus niet twee standen. Bij non-binair zijn er **meer dan twee standen**. Je kunt de lamp bijvoorbeeld op verschillende standen van zacht naar fel aandoen. Met een dimmer.

Bekijk bij slide 28 samen met de leerlingen deze video over wat non-binair betekent: <https://schooltv.nl/video-item/wat-betekent-non-binair-als-iets-meer-dan-twee-standen-heeft>

Stel van tevoren een **kijkvraag**:

Hoe wordt bij het toilet gezorgd dat iedereen zich fijn voelt om daar te plassen? Dus ook als je non-binair bent?

Ga na het bekijken van de video in gesprek. Geef beurten. In de video staat op elk toilet een bordje met 'wc' in plaats van een tekening van een jongen en meisje. Vraag door. *Hebben de leerlingen andere oplossingen gezien bij toiletten?* Zoek op internet naar 'genderneutrale toiletten' en bekijk voorbeelden.

Vertel bij slide 29-33 dat woorden voor beroepen nog niet altijd geschikt zijn voor mensen die non-binair zijn. Ga in gesprek:

- *Wat is het beroep van Willem-Alexander?*
- *Voor koning Willem-Alexander hadden we Beatrix. Wat was het beroep van haar?*

Koning is de naam voor een man en koningin is de naam voor een vrouw. Vraag de leerlingen om een naam te verzinnen die mannelijk, vrouwelijk én non-binair tegelijk is. Ideeën hiervoor kunnen ze opschrijven op het **werkblad bij cijfer 4**. Geef ze hier even de tijd voor en bespreek de ideeën.

- *Wat is het beroep van een man die zingt?*
- *Wat is het beroep van een vrouw die zingt?*

Zanger is een naam voor een man en zangeres is een naam voor een vrouw. Vraag de leerlingen om een naam te verzinnen die mannelijk, vrouwelijk én non-binair tegelijk is. Ideeën hiervoor kunnen ze opschrijven op het **werkblad bij cijfer 4**. Geef ze hier even de tijd voor en bespreek de ideeën.

Op de foto zien de leerlingen Nemo uit Zwitserland, die non-binair is en het Songfestival 2024 heeft gewonnen.

- *Hoe noem je een man die bij de brandweer werkt?*
- *Hoe noem je een vrouw die bij de brandweer werkt?*

Brandweerman is de naam voor een man en brandweervrouw is de naam voor een vrouw. Vraag de leerlingen om een naam te verzinnen die mannelijk, vrouwelijk én non-binair tegelijk is. Ideeën hiervoor kunnen ze opschrijven op het **werkblad bij cijfer 4**. Geef ze hier even de tijd voor en bespreek de ideeën.

KINDEREN VOOR ELKAAR

- *Hoe noem je een man die op een boerderij werkt?*
- *Hoe noem je een vrouw die op een boerderij werkt?*

Boer is de naam voor een man en boerin is de naam voor een vrouw. Vraag de leerlingen om een naam te verzinnen die mannelijk, vrouwelijk én non-binair tegelijk is. Ideeën hiervoor kunnen ze opschrijven op het **werkblad bij cijfer 4**. Geef ze hier even de tijd voor en bespreek de ideeën.

Weten de leerlingen nog andere beroepen, waarvoor ze een nieuwe naam kunnen verzinnen? Vraag de leerlingen om hiervoor namen te verzinnen die mannelijk, vrouwelijk én non-binair tegelijk zijn. Ideeën hiervoor kunnen ze opschrijven op het **werkblad bij cijfer 4**. Geef ze hier even de tijd voor en bespreek de ideeën.

LES 6 Eerlijk voor iedereen

Doelen

- De leerlingen ontdekken wat het woord gelijkwaardig betekent.
- De leerlingen verzinnen veel verschillende oplossingen.
- De leerlingen schrijven een tekst over vier oplossingen.

Tijdsindicatie

• Doel van de les	slide 2-3	05 minuten
• Ontdek	slide 4-11	20 minuten
• Leef je in	slide 12-16	15 minuten
• Verzin	slide 17-18	10 minuten
• Presenteer	slide 19	35 minuten
+ OPTIONEEL	slide 20-21	20 extra minuten
• Evaluatie	slide 22	05 minuten

Materiaal

- werkbladen les 6
- stiften
- kladpapier
- pen
- knutselmateriaal: papieren bekertjes, ijslollystokjes, gekleurd papier, vilt, kurk, satéprikkers, chenille, kralen, touw, enzovoort

Voorbereiding

- Leg voor **elke leerling één werkblad** klaar.
- Zorg dat elke leerling kladpapier, pen en stiften heeft.
- Maak een materiaaltafel met ontwerpmaterialen.
- Zorg voor schilderstape en scharen.
- Zet de video voor slide 11 klaar: <https://schooltv.nl/video-item/wat-betekent-gelijkwaardig-even-belangrijk-maar-niet-gelijk>

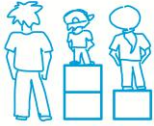
Lesbeschrijving

Inleiding (slide 2-3)

Een ontwerples van 90 minuten over **kansengelijkheid**. De leerlingen ontdekken hoe je eerlijke kansen krijgt. Ze praten over oneerlijke situaties en bedenken hier zoveel mogelijk verschillende oplossingen voor. Ze schrijven een artikel met vier verschillende oplossingen bij één probleemsituatie. Deze les is onderdeel van zes lessen Burgerschap die in een serie of los ingezet kunnen worden. **OPTIONEEL** Met de extra slides kun je de les uitbreiden met een **schrijfopdracht** (20 min).

Vertel bij slide 2 kort wat de leerlingen in de les gaan doen:

- **Ontdek.** De leerlingen ontdekken hoe je eerlijke kansen krijgt.
- **Leef je in.** Ze praten over oneerlijke situaties.
- **Verzin.** De leerlingen verzinnen veel verschillende oplossingen voor een oneerlijke situatie.
- **Maak.** Ze maken hun favoriete oplossing en (optioneel) schrijven een artikel over vier oplossingen.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Benoem bij slide 3 de lesdoelen:

1. De leerlingen ontdekken wat het woord gelijkwaardig betekent.
2. De leerlingen verzinnen veel verschillende oplossingen.
3. De leerlingen schrijven een tekst over vier oplossingen.

Ontdek (slide 4-11)

Start de les op slide 4 met deze **aandachtstrekker**:

- Vraag de leerlingen om van een kladdblaadje een **prop te vouwen**. Benoem dat de leerlingen nu allemaal eenzelfde prop hebben.
- Pak de papierbak en ga in het midden voor de klas staan. De leerlingen mogen **proberen hun prop in de papierbak te gooien**.
- Welke leerlingen lukt het om te scoren?

Praat met de leerlingen na over **gelijke kansen**:

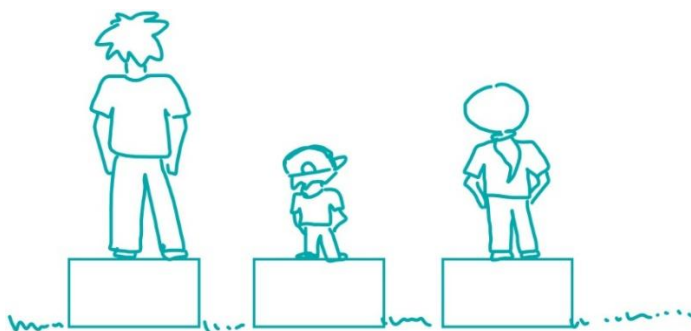
- Vraag *Heeft iedereen een gelijke kans gehad om te scoren?* Iedereen had eenzelfde prop papier. Iedereen mocht proberen de prop in de papierbak te gooien. Dat lijken gelijke kansen. Maar iedereen zat niet op dezelfde afstand van de papierbak.
- *Wie hadden meer kans om te scoren?* In elk geval de leerlingen vooraan in het midden.

Stel bij slide 5 de volgende vraag: *Hoe kunnen we ervoor zorgen dat iedereen een gelijke kans heeft om te scoren?* Laat de leerlingen met **oplossingen** komen. **TIP** Probeer een oplossing uit als dit mogelijk is.

Zeg bij slide 6 dat er drie kratten zijn en drie kinderen. Vraag: *Hoe kunnen we dit eerlijk verdelen?* Geef beurten.

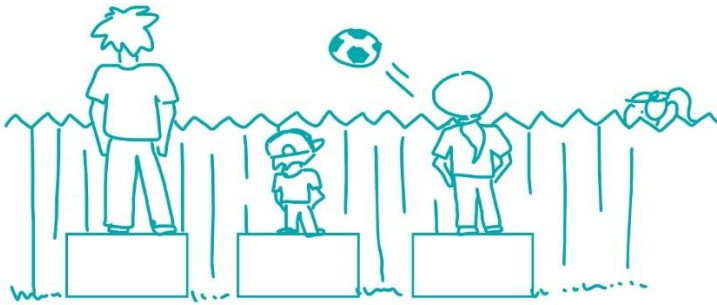

Zeg bij slide 7 dat we **elk kind één krat** kunnen geven. Alle kinderen worden **gelijk** behandeld; ze krijgen hetzelfde. Vraag: *Is dit altijd eerlijk?* Geef beurten.

Leg bij slide 8 uit dat het **soms niet eerlijk** is om iedereen **gelijk te behandelen**. Wijs naar de slide en zeg dat het niet eerlijk is dat iedereen hetzelfde krijgt. Eén kind kan nu geen voetbal kijken. Vraag: *Hoe kunnen we dit eerlijk maken?* Geef beurten.

KINDEREN VOOR ELKAAR

Leg bij slide 9 uit dat dit eerlijker is. Zo kan iedereen voetbal kijken. Dit noem je met een moeilijk woord **gelijkwaardig**. Soms is het nodig om mensen niet gelijk te behandelen zodat je gelijkwaardigheid krijgt. Door de kinderen niet evenveel kratten te geven, kunnen alle kinderen voetbal kijken. De kinderen hebben niet evenveel kratten. Dat is ongelijk. Toch kunnen alle kinderen hierdoor voetbal kijken. Dat is gelijkwaardig.

Vraag: Zouden we dit ook kunnen oplossen zonder kratten? Zonder dat de kinderen iets nodig hebben? Geef beurten.

Leg bij slide 10 uit dat door het hek weg te halen, alle kinderen voetbal kunnen kijken. Dat is eerlijk. Bovendien hebben ze hiervoor niks nodig, dus worden ze gelijk behandeld. Zo krijg je weer **gelijkwaardigheid**.

Bekijk op slide 11 de video met uitleg over de betekenis van het woord gelijkwaardig. Stel van tevoren een **kijkvraag**: Soms is het nodig om mensen niet gelijk te behandelen om gelijkwaardigheid te krijgen. Welke voorbeelden zie je in de video?

Ga na het bekijken van de video in gesprek. Geef beurten.

- Als jij moeite hebt met lopen en iemand anders niet, dan krijg jij een rolstoel en die ander niet.
- Op je werk kan het nodig zijn dat je collega een krukje krijgt om bij de lopende band te kunnen.

<https://schooltv.nl/video-item/wat-betekent-gelijkwaardig-even-belangrijk-maar-niet-gelijk>

KINDEREN VOOR ELKAAR

Leef je in (slide 12-16)

Vraag de leerlingen bij slide 12 om na te denken over **eigen ervaringen**. Wanneer was er een situatie die niet eerlijk voelde? Geef de leerlingen opdracht om - in stilte - **situaties** op te schrijven op het werkblad bij cijfer 1.

1 Denk na over eigen ervaringen

<p>Dit voelde niet eerlijk:</p>	<p>Dit voelde niet eerlijk:</p>
---------------------------------	---------------------------------

Geef beurten en laat een aantal leerlingen bij slide 13 vertellen over een situatie.

- Waar lijkt deze situatie op? Kijk met de leerlingen in de matrix waar de situatie het best past.
- Bedenk oplossingen. Hoe kunnen we zorgen dat dit gelijk / gelijkwaardig was gegaan?

Rond af en evalueer kort.

Is het bedenken van oplossingen makkelijker voor anderen dan voor jezelf?

Vertel dat het bedenken van **oplossingen voor een probleem van anderen vaak makkelijker** is dan voor jezelf. **Leg uit dat de leerlingen dit ook gaan doen.** Vertel dat ze drie problemen van anderen te zien krijgen.

Laat de leerlingen aan de hand van wat ze zien op slide 14-16 drie problemen beschrijven. Geef beurten. Lees vervolgens de vragen voor:

Slide 14: *Hoe kun je zorgen dat iedereen bij alle boeken kan?*

Slide 15: *Hoe kun je zorgen dat iedereen bij het kasteel kan komen?*

Slide 16: *Hoe kun je zorgen dat iedereen een traktatie krijgt?*

Verzin (slide 17-18)

Geef de leerlingen bij slide 17 opdracht om één van de drie problemen te kiezen en bijbehorende vraag op te schrijven op het werkblad bij cijfer 2. Daarna mogen ze eronder zoveel mogelijk verschillende **oplossingen tekenen**. Die oplossingen mogen ook alleen in je fantasie kunnen.

Een van de vragen uit slide 17	

Klik door naar slide 18 en ondersteun de leerlingen bij het verzinnen.

Help ze waar nodig op weg deze inspiratievraag: **Hoe zou een ... dit oplossen?**

Vul een dier of een beroep in.

TIP Als leerlingen extra inspiratie nodig hebben, kun je de leerlingen na een paar minuten laten wisselen van werkblad en op elkaars werkblad (nieuwe) oplossingen laten tekenen. Zo helpen ze elkaar! Daarna wissel je weer terug en gaan de leerlingen op hun eigen werkblad verder.

Rond het verzinnen van oplossingen af.

Maak (slide 19)

Geef de leerlingen opdracht om hun **favoriete oplossing te maken met knutselmateriaal**. Dit mag ook een combinatie van oplossingen zijn. De leerlingen krijgen hier ongeveer 25 minuten de tijd voor. Voel de flow aan. Laat de leerlingen groep voor groep knutselmaterialen pakken.

Ruim in vijf minuten op en gebruik de laatste vijf minuten om de leerlingen te laten kijken bij de andere leerlingen wat ze hebben gemaakt.

Evalueer (slide 22)

Herhaal tot slot bij slide 22 de doelen en stel vragen:

1. Ik ontdek wat het woord gelijkwaardig betekent. *Vertel eens*. Geef beurten. Vul de antwoorden eventueel aan: *Gelijkwaardig betekent dat iets eenzelfde waarde heeft. Gelijkheid is niet hetzelfde als gelijkwaardigheid. Soms is het nodig om mensen ongelijk te behandelen zodat je gelijkwaardigheid krijgt*. Vraag de leerlingen om voorbeelden te geven.
2. Ik verzin veel verschillende oplossingen. *Hoe is het verzinnen van oplossingen gegaan?* Geef beurten.
3. Ik schrijf een tekst over vier oplossingen. *Hoe is het schrijven over de oplossingen gegaan?* Geef beurten.

Extra schrijfofdracht (slide 20-21)

TIP Als je de extra schrijfofdracht wilt doen, geef de leerlingen dan iets langer de tijd om de gemaakte oplossingen te bekijken. Geef de leerlingen de tip om goed te onthouden welke oplossingen hun klasgenoten hebben bedacht die ervoor hebben gekozen om met dezelfde vraag aan de slag te gaan.

Bekijk het artikel uit Volkskrant Magazine op slide 20. Het artikel heet: "Wat zou u doen?"

Laat zien dat daar een vraag wordt gesteld en dat lezers oplossingen schrijven. Zo help je elkaar!

De leerlingen gaan een zelfde soort artikel schrijven.

Leg bij slide 21 de opdracht uit:

1. Schrijf de gekozen vraag (nog een keer) op. Op het **werkblad bij cijfer 3**.
2. Kies **vier verschillende oplossingen**. Eén van jezelf en drie van klasgenoten. *Wat heb je gezien bij je klasgenoten? Wat heb je gehoord?*
3. Schrijf in de vakken over de oplossingen. In elk vak over één oplossing.

TIP Laat de leerlingen eventueel eerst op kladpapier werken.

